ذاكرات
זוכרות
Zochrot

ذاكرات الغبيّات
זוכרות את אלעֻ׳בַּיָאת
Remembering al-Ghubayyat

ذاكرات الغبَيّـات

الغبَيّة الفوقا، الغبـيّة التحتا، النغنغية

זוכרות את אלע'ביאת

אלעֻ׳בַּיָה אלפוקא, אלעֻ׳בַּיָה אלתחתא, אלנַעְ׳נַעִ׳יָה

Remembering al-Ghubayyat

al-Ghubayya al-Fawqa, al-Ghubayya al-Tahta, al-Naghnaghiyya

تحرير وكتابة:
عمر اغبارية

جمع مواد:
عدنان عبد الهادي محاميد، رنين جريس
إيتن برونشطين، عمر اغبارية

الغلاف الأمامي:
زعتر في الغبيات – ربيع ٢٠١٠
تصوير: عمر اغبارية

الغلاف الخلفي:
خريطة بريطانية لفلسطين ١٩٤٢
مع "تعديلات" إسرائيلية ١٩٥٥

ترجمة عربي / عبري
عمر اغبارية

مراجعة العبرية
تومر جردي، إيتن برونشطين، عميه جليلي

تصميم الكتيب:
محمود ياسين

طباعة:
مطبعة الرسالة – بيت حنينا، القدس

إصدار:
جمعية "زوخروت"
هاتف: ٦٩٥٣١٥٥ – ٠٣
فاكس: ٦٩٥٣١٥٤ – ٠٣
Zochrot
Ibn Gvirol 61
Tel Aviv Jaffa 64362

تحية وشكر خاص
إلى لاجئات ولاجئي الغبيات
الذين سمحوا لنا بدخول قريتهم
وأدلوا بشهاداتهم حول النكبة

עריכה וכתיבה:
עמר אע׳באריה

עזרה באיסוף חומרים:
עדנאן עבד אלהאדי מחאמיד, רנין ג׳ריס,
איתן ברונשטין, עמר אע׳באריה

שער קדמי:
זעתר באלע׳ביאת - אביב 2010
צילם: עמר אע׳באריה

שער אחורי:
מפה מנדטורית של פלסטין 1942
עם עדכון ישראלי משנת 1955

תרגום ערבית/עברית:
עמר אע׳באריה

עזרה בהגהה:
תומר גרדי, איתן ברונשטין, עמיה גלילי

עיצוב החוברת:
מחמוד יאסין

הדפסה:
דפוס אלרסאלה, בית חנינא, י-ם

הפקה:
עמותת זוכרות (ע״ר 580389526)
אבן גבירול 61
ת״א יפו 64362
טל׳ 6953155 - 03
פקס 6953154 - 03

תודה מיוחדת והערכה
לפליטות ופליטי אלע׳ביאת
שהרשו לנו להיכנס לכפרם
ומסרו את עדויותיהם על הנכבה

ذاكرات
זוכרות
Zochrot

آذار March מרס 2010
© All rights reserved to those who were expelled from their homes

جنى الرزّي – طرد جدها وجدتها من الغبيات عام 1948، تسكن بطرف مخيم جنين للاجئين الظاهر في الخلفية، آذار 2010

ג'נא אלרזי, סבה וסבתה גורשו מאלע'ביאת ב 1948. היא גרה במחנה הפליטים ג'נין שנראה ברקע. מרס 2010. צילם עמר אע'באריה

مقدمة

ليست قرى الغبيات من القرى المعروفة في تاريخ النكبة الفلسطينية. ولم نجد موادّ متوفرة كثيرة عنها. حتى المعلومات المكتوبة في بعض المصادر الفلسطينية بحاجة إلى تدقيق. في هذا الكتيب جمعنا معلومات عن تاريخ القرية قبل النكبة وبعدها. جمع الكتيب كلام ومشاعر لاجئي الغبيات من مخيم جنين إلى عمان ومن مصمص حتى دمشق. يمكن أن نرى حواراً غير مقصود بين بعض الشهادات ويمكن أن نرى أنها مجتمعة تعطينا صورة شبه كاملة عن حياة أهل الغبيات في قراهم قبل النكبة وفي اللجوء بعد النكبة. كذلك يشمل الكتيب صوراً حديثة من موقع الغبيات كما هو اليوم وخرائط قديمة هامة تثبت بشكل رسمي مواقع القرى.

أصدر هذا الكتيب ضمن فعالية "زوخروت" لإحياء ذكرى المواقع الفلسطينية المنكوبة منذ 1948، والتي تشمل عادة بالإضافة ألى الكتيب زيارة لموقع القرية وجولة تعليمية فيه مع لاجئيها ووضع لافتات باسمها الذي محاه الاحتلال والظلم.

تقع قرى الغبيات كما هو مبين بين طيات هذا الكتيب المتواضع قرب كيبوتس مشمار هعيمق المعروف جداً في السياق الصهيوني الإسرائيلي. يتبع هذا الكيبوتس لحركة مبام وهي حركة أيديولوجية صهيونية تدعي الليبرالية واليسارية. عندما طلبنا من إدارة الكيبوتس السماح لنا بالمرور عبر الكيبوتس للوصول إلى موقع قرى الغبيات، كان ردهم سلبياً وهددونا بالطرد إذا حاولنا الوصول عبر طرق التفافية. كان هذا الرد القاسي بعد أن فهموا أن فعاليتنا شتكشف كما يبدو سلوك الكيبوتس وأفراده خلال تهجير أهل هذه القرى عام 1948. هذه الفعالية وضعت ادعاءاتهم بامتحان وقد فشلت "ليبراليتهم"، التي تفاخر بها أحد أعضاء الكيبوتس قبل أيام، وظن أنه لا يرى مشكلة بمثل هذه الفعالية. يذكر المؤرخ الإسرائيلي بني موريس أن بن جوريون صرح أن أعضاء كيبوتس مشمار هعيمق كانوا أول من طلبوا منه الموافقة على طرد العرب من قراهم. ويقول أن مندوبين عن الكيبوتس جاؤوا إليه وطلبوا السماح لهم بطرد العرب من القرى المحيطة بالكيبوتس وحرق بيوتهم. وهذا ما كان عام 1948 بالقرى المحيطة بمشمار هعيمق بما فيها الغبية التحتا والغبية الفوقا والنغنغية التي قمنا بدراسة تاريخها في هذا الكتيب والتي ننوي أن نجري بها فعاليتنا هذا الأسبوع. يبدو

הקדמה

כפרי אלעֱ'בַּיאת והנכּבה שלהם לא נצרבו באופן מיוחד בתודעה הפלסטינית ואינם מהכפרים הידועים. מספר הפליטים הקטן שנשאר בתוך תחומי מדינת ישראל לא פעל למען הנצחת הכפרים. אפילו האתר הפלסטיני המוביל בתחום palestineremembered.com, אינו מכיל הרבה חומרים על הכפרים הללו ואין בו חוץ מתמונה אחת או שתיים משטח הכפרים שלא מלמדות הרבה על אודותיהם. המידע הקיים במקורות פלסטיניים אחרים מבולבל במידה מסויימת. הפליטים שהיו אמורים להוביל אותנו בסיור לימודי באתרי הכפרים אינם ממש מתמצאים בשטח. תוך כדי המחקר גילינו כמה קשה להיכנס לשטח הכפרים וכי הגישה אליהם חסומה מכל הצדדים על ידי גדרות תיל שהציבו קיבוץ משמר העמק ומושב מדרך עוז. גם כשנכנסנו, לא מצאנו שרידים שיכולים לספק תמונה ולשקף מה קרה בשטח. עשבי העונה הגשומה עזרו גם הם להסתיר את השטח. הייתה תחושה של דלות חומר. הבנו שהגישה הטובה ביותר לשטח אלע'ביאת היא דרך קיבוץ משמר העמק. יצרנו קשר עם חברי קיבוץ ותיקים כדי לשאול את עצתם ולבקש מהם עזרה בפתיחת שערי הקיבוץ בפני קבוצת אנשים שתגיע במסגרת פעילותה של זוכרות ללמוד על ההיסטוריה והנכּבה של הכפר. השיחה הראשונה שהייתה עם אברהם, הייתה מעודדת ונגמרה באומרו: " אנחנו מספיק ליברלים כדי לאפשר פעילות כזאת, רק תפנה למזכירות ותקבל אישור". השיחה השנייה, לפני המזכירות, הייתה עם אחד הותיקים והידועים שבקיבוץ, מר מיכה לין. השיחה איתו הייתה משעשעת וקיבלנו הבטחה שיעזור ככל האפשר, אך גם הוא ביקש שנקבל תחילה אישור מהמזכירות. תשובת המזכירות של הקיבוץ הייתה שלילית, חד משמעית ואף מאיימת: "אם תנסו להגיע בדרכים עוקפות נדאג לסלק אותכם". מה קרה פה?, מה הזכירה זוכרות למזכירות הקיבוץ כדי להגיב בצורה כה נוקשה?. לאט לאט, כפרי אלע'ביאת הנשכחים/ מושכחים מקבלים חשיבות דווקא על ידי סיפור חדש שיוצר הקיבוץ השכן לשעבר. גם כך רצינו ללמוד על טיב השכנות הזו. הנה כאן קיבלנו חלק מהתשובה. הקיבוץ לא רוצה לאפשר כל זכר ב"שטחו" לכפרים הפלסטינים. זה התרחש ב 1948 וממשיך להתרחש עתה על ידי מזכירות הקיבוץ ב 2010. יש לציין ששתי המזכירות של הקיבוץ עכשיו הן שתי נשים. יעל ועוד יעל. הליברליות של הקיבוץ, שאברהם התפאר בה, הועמדה במבחן ונכשלה, 62 שנה אחרי שאנשי

أن الكيبوتس يريد أن يستمر بإخفاء معلومات حول دوره بالتطهير العرقي الذي قامت به قوات الهجناه بمساعدة سكان الكيبوتس.

"زوخروت" تهدف من وراء عملها كشف المعلومات حول النكبة وتيسير الوصول إليها من قبل الجمهور العام والجمهور الإسرائيلي بشكل خاص. "زوخروت" تدعو إلى عودة اللاجئين إلى قراهم واعتراف الصهيونية بالغبن التاريخي الذي سببته للشعب الفلسطيني وتحمل المسؤولية على النكبة ونتائجها.

هذا هو الكتيب الـ 36 من سلسلة ذاكرات القرى المهجرة التي تصدرها جمعية "زوخروت"، صدر قبله كتيبات عن المواقع المنكوبة التالية: العراقيب، كفر عنان، الدامون، مسكة، السُّميرية، سمسم، الراس الأحمر، عين كارم، عجور، كويكات، أم برج، خربة اللوز، الشيخ مونّس، المالحة، العجمي في يافا، حطين، الكفرين، الشجرة، ترشيحا، بئر السبع، جليل، اللجون، سحماتا، الجولان، سدود والمجدل، خربة جلمة، الرملة، اللد، عكا، حيفا، عين المنسي، الحرم (سيدنا علي)، عين غزال، لفتا ودير ياسين.

"زوخروت" (ذاكرات)
آذار 2010

لافتة على التل الأسمر، اليوم بمنطقة كيبوتس مشمار هعيمق، يشرح فيها "البلماح" و"الهجناه" عن المعركة التي حدثت عام 1948

שלט על תל אלאסמר, היום בשטח משמר העמק, מספר על קרב משמר העמק מפי הפלמ"ח וההגנה

משמר העמק פעלו ועזרו לטיהור האתני של הכפרים מסביב לקיבוץ. בני מוריס כותב בספרו "לידתה של בעיית הפליטים הפלסטינים 1947-1949" (עמ' 160 – 165), על קרב משמר העמק: "לפי העדויות שיש בידינו הייתה זו הפעם הראשונה שבן גוריון סמך ידו במפורש על גירושם של ערבים מאזור שלם בארץ ישראל..... משלחת ממשמר העמק הגיעה כנראה ב 8 או ב 9 באפריל – אל בן גוריון "ואמרו לי" – סיפר בן גוריון- "שמוכרחים לגרש את הערבים באזור ולשרוף את הכפרים." הטענה של מגישי הבקשה כמובן הייתה פחד פן הערבים יתקיפו את משמר העמק. אם נתעמק בעדות של בן גוריון כפי שבני מוריס מביא אותה, ניחשף לאכזריות המבוטאת באופן ברור בבקשה, לגרש אזרחים ולשרוף בתים. קיבוץ אחד, ליברלי, בלב אוכלוסיה ערבית שגרה מאות שנים במספר כפרים, מוצא ללגיטימי להעלות רעיון של טיהור אתני כדי לנקות את השטח מהגורמים המפריעים למנוחת הקיבוץ. לא לסיים את המלחמה אלא לגרש ולשרוף. דרך אגב אנשי משמר העמק סירבו להפסקת אש שהבריטים השיגו אחרי תחילת קרב משמר העמק. בן גוריון שרצה להתפלמס עם אנשי מפ"ם אמר "המקרה הראשון שהובא אלי על גירוש ערבים היה בימי משמר העמק" והאשים אותם בצביעות.

היום אפשר להבין למה אין אף שריד לכפרי אלע'ביאת. התכנית יושמה כנראה. היום אפשר לשער מה הקיבוץ מסתיר ולמה אינו יכול לאפשר טקס זיכרון בכפרים הללו. מעניין, למי לא יכולים אנשי משמר העמק להסתכל בעיניים.

עמותת זוכרות, קיימה ותקיים סיורים לימודיים על הכפרים הפלסטינים במטרה להביא את המידע החסוי הזה לעיונו של הציבור בכלל ושל הציבור הישראלי בפרט. עמותת זוכרות קוראת לצד הישראלי – בדרך לפתרון הסכסוך - להודות בעוול גרמה הציונות לעם הפלסטיני, להכיר בנכבה הפלסטינית ובאחריות עליה ולהשיב את הפליטים לכפריהם. המקרה של משמר העמק יכול להיות מקרה מצויין ליישום צעדים כאלה כדי לסגור את פרק העבר, להתסתכל קדימה וליצור חברה הומנית וצודקת.

חוברת זו הופקה במיוחד לאירוע הנצחת זכרם של כפרי אלע'ביאת שיתקיים בקרוב. רוב החומר נאסף מפליטי הכפר ממקומות שונים: מאם אלפחם, מסמס, ג'נין, עמאן ודמשק. הפיזור הזה של הפליטים מלמד על גודל אסון הפליטוּת שחווים הפלסטינים מאז 1948. בחוברת מובאות מפות שמראות את מיקום הכפרים ההרוסים ותמונות עדכניות מהשטח.

"זוכרות את אלע'ביאת" היא החוברת ה- 36 בסדרת החוברות שעמותת זוכרות מפיקה לתיעוד המקומות הפלסטינים שנכבשו ורוקנו מאז 1948. קדמו לה חוברות על המקומות האלה: אלעראקיבּ, כַּפר עִנאן, אלדאמון, מִסְכָּה, אלסֱמַיְרִיַה, סֻמְסֻם, אלראס אלאחמר, עין כארם, עג'ור, כויכאת, ח'רבת אם בֻּרג', ח'רבת אללוז, אלשיח' מֻוַנִּס, אלמאלחה, אלעג'מי ביאפא, חִטִין, אלכַּפְרֵין, אלשַגַ'רָה, תרשיחא, בִּאְר אלסַבְּע, גְ'ליל, אללַג'ון, סֻחמאתא, אלג'ולאן, סְדוּד ואלמַגְ'דַל, ח'רבַּת גַ'לַמה, אלרַמלה, אללִּד, עכּא, חַיפא, עין אלמַנסי, אלחַרַם [סידנא עלי], עין עַ'זאל, לִפְתא ודיר יאסין.

זוכרות
מרס 2010

الغبيّات

الغـُبيـّات بالعربية جمع غـُبيـّة وهي الغابة الصغيرة. أعطي هذا الاسم لثلاث قرى فلسطينية هي الغبية الفوقا والغبية التحتا والنغنغية. كانت هذه القرى الثلاث تقع حسب هذا الترتيب من الغرب إلى الشرق على يمين الشارع الواصل بين حيفا وجنين على بعد 25 كلم جنوب شرق حيفا وثلاثة كلم غرب مفرق اللجون. تقع هذه المنطقة اليوم بين مستوطنة مشمار هعيمق التي تبني حياً سكنيا جديداً على أرض الغبية التحتا، وبين مستوطنة مدراخ عوز التي بنيت أصلاً عام 1952 على أرض النغنغية والغبية الفوقا وتتوسع هذه الأيام على حساب أراضي لاجئي القريتين.

كانت مساحة أراضي الغبيات الثلاث حوالي 140،12 دونماً كان 80% منها في مرج ابن عامر والباقي على التلال المنخفضة الواقعة في الطرف الجنوبي لجبال الكرمل. كانت أراضي الغبيات تابعة لإقطاعيين اثنين من لبنان كانا يعملان في مؤسسات الدولة العثمانية وهما توفيق بك بيضون ويوسف بك الخليل. وقد حصل سكان القرى على أراضي لبناء بيوتهم عليها وكانوا يدفعون ربع المحصول السنوي للأميرين المذكورين. يقول وليد الخالدي في كتابه " كي لا ننسى" أن "معجم فلسطين الجغرافي المغهرس" صنـّف الغبية الفوقا والغبية التحتا كمزرعتين. كان في منطقة الغبيات ينابيع كثيرة منها: عيون طريمة وعيون الجوارير وعين الزخرة وعيون الفخيخرة وعين البواطي وعيون الفرت وعين العليق وعين الباشا. أما نهر المقطع والذي يمر على بعد 5 كلم شمالي الغبيات والذي يعتبر مصدراً هاماً للمياه، فيشكل حدود أراضي القرى الثلاث من جهة الشمال.

قام اقتصاد الغبيات على الزراعة وتربية المواشي، وأهم مزروعتها هي الحبوب بأنواعها. أما الأشجار المثمرة فكانت قليلة وزرعت في شمال النغنغية وحولها. عام 1596 كانت الغبية الفوقا تابعة لناحية اللجون وسكنها 215 شخصاً. وقد دفع أهالي القرية في تلك الفترة الضرائب عن محاصيلهم الزراعية خاصة القمح والشعير وكذلك عن الماعز والبقر وخلايا النحل. كانت مسطح الغبية التحتا مبنياً على شكل مستطيل يمتد من الشمال الشرقي إلى الجنوب الغربي وكانت الغبية الفوقا مبنية على شكل رباعي. أما النغنغية فكانت بيوتها مبعثرة، وكانت أكبر هذه القرى ففي عام 1931 كان بها لوحدها 78 منزلاً. وكان بتلك السنة حوالي 40 منزلاً في الغبية الفوقا والغبية التحتا معاً.

אלעֱ׳בַּיאת

אלעֱ׳בַּיאת, בערבית, היא רבים של המלה אלעֱ׳בַּיָּה, שפירושה החורשה הקטנה. שֵׁם זה ניתן לשלושת הכפרים הפלסטיניים אלעֱ׳בַּיָּה אלתחתא (תחתית), אלעֱ׳בַּיָּה אלפוקא (עילית) ואלנַעְ׳נַעִ׳יָּה. הכפרים עמדו בסמוך זה לזה לפי סדר זה ממערב למזרח לצד הכביש הראשי חיפה – ג׳נין (כביש 66). המקום בו היו הכפרים נמצא דרומית-מזרחית לעיר חיפא, כיום בין קיבוץ משמר העמק, הבונה את שכונתו החדשה על אדמת אלעֱ׳בַּיָּה אלתחתא, לבין מושב מדרך עוז, שבונה בימים אלה את שכונתו החדשה על אדמת פליטי אלנע׳נע׳יה. 80% מאדמת אלע׳ביאת, 12,140 דונם בערך, נמצאים במרג׳ אבן עאמר (עמק יזרעאל) והשאר על הגבעות העדינות בקצה הדרומי של הרי הכרמל. פליטי הכפרים יודעים לספר שאדמות העמק אותן עיבדו היו שייכות לשני פיאודלים לבנוניים שעבדו בממשל העת׳מאני, תופיק בק בידון ויוסף בק אלח׳ליל. תמורת עבודתם הם קיבלו את האדמות על הגבעות, שם בנויים בתיהם. וליד אלח׳לידי, בספרו All That Remains, מצטט את הספר מֻעְגַ׳ם פלסטין אלגֻ׳עְ׳ראפי אַלמֻפַהְרַס (האינדקס הגיאוגרפי של פלסטין – Palestine Index Gazetteer) המציין את אלעֱ׳בַּיָּה אלתחתא ואלעֱ׳בַּיָּה אלפוקא כשתי חוות חקלאיות. באלע׳ביאת ובסביבת הכפרים היו מספר נחלים ומעיינות, אשר היוו מקורות מים לתושבי הכפרים, שעסקו לפרנסתם בחקלאות ובגידולי צאן. עיקר גידוליהם היו קטניות, לצד מעט ירקות. נחל אלמֻקַטָּע (קישון) עבר במרחק של כ- 5 קילומטר צפונית לאלע׳ביאת והיוה את גבול אדמותיהם של שלושת הכפרים מכיוון צפון. באזור אלע׳ביאת ישנן מספר חורבות עתיקות וניתן לראות בו שרידי בית בד ושברי חרסים.

كان عام 1948 حوالي 245 منزلاً في القرى الثلاث، قام المحتل الإسرائيلي بتدميرها بشكل كامل. كان قسم من المنازل مبنياً من الحجر والطين وقسم آخر من الحجر والأسمنت. في عام 1888 بنت الحكومة العثمانية مدرسة مشتركة للقرى الثلاث إلاّ أنها أغلقت مع بداية الاحتلال البريطاني لفلسطين.
كان عدد سكان الغبيات عام 1922 حوالي 393 شخصاً منهم 272 في الغنغية و 80 في الغبية التحتا و41 في الغبية الفوقا. أما عام 1938 فوصل عدد السكان إلى 693 نسمة وفي عام 1945 سكن في القرى الثلاث 1130 مواطناً.
توجد في أنحاء الغبيات بعض الآثار القديمة ويمكن رؤية بعض القطع الفخارية في أراضيها وآثار معصرة زيت قديمة.
تستعمل بعض المصادر اسم الغابات بدلا من الاسم الدارج الغبيات.

احتلال الغبيات

جاء في كتاب وليد الخالدي أن مراسل صحيفة نيو يورك تايمز ذكر في تقرير له بـ 15\3\1948 أن قوات الهجناه هدمت في الغبية التحتا 14 منزلاً وسببت أضراراً لعشرة منازل إضافية. وذكر أنه لم تقع إصابات بالأرواح لأن سكان القرية كانوا قد خرجوا منها في أعقاب هجوم يهودي سابق كان يوم الجمعة 12 آذار. وكذلك يذكر المؤرخ عارف العارف هذه الحادثة، ويقول أن هذه القرية هدمت كلياً في الأشهر الأولى للحرب من قبل قوات صهيونية خرجت من المستوطنة المتاخمة مشمار هعيمق. يقول عارف العارف أن سكان القرية لم يصابوا وكانوا قد نزحوا إلى الغبية الفوقا.
في كتابه "ولادة مشكلة اللاجئين الفلسطينيين 1947 – 1947" يقول بني موريس: "في الأيام التي تبعت الهجوم الفاشل الذي قام به القاوقجي على مشمار هعيمق، هدمت قوات الهجناه – وأغلبها من قوات البلماح – بشكل ممنهج القرى المجاورة للكيبوتس، وذلك بمساعدة السكان اليهود في تلك المنطقة. وكانت القرية الأولى التي وقعت ضحية هذه السياسة هي الغبية التحتا. التي كانت أقرب القرى إلى مشمار هعيمق. وفي الأيام التالية، ابتداء من 8 نيسان هدمت أيضاً القرية التوأم، الغبية الفوقا، وكذلك خربة بيت راس القريبة وأبو شوشة، التي كانت تبعد عن الكيبوتس مئات الأمتار شمالاً. في 12 نيسان هوجمت القرية الكبيرة الكفرين، جنوب

בשנת 1596 היה אלע'ביה אלפוקא כפר במחוז אללג'ון. חיו בו 215 נפשות. תושבי הכפר שילמו מסים על יבוליהם החקלאיים, חיטה ושעורה למשל, וכן מיסים על עזים, בקר וכוורות ודבורים.
בתי אלע'ביה אלתחתא היו מסודרים בצורת מלבן, מכיוון צפון – מזרח לכיוון דרום - מערב. כפר אלע'ביה אלפוקה היה בנוי בצורת מרובע. בתי אלנע'נע'יה היו פזורים. בשנת 1931 היו באלנע'נע'יה לבדו 78 בתים. היה זה הכפר הגדול מבין השלושה. באותה השנה היו באלע'ביה אלפוקא ואלע'ביה אלתחתא יחד כ- 40 בתים. בשנת 1948 היו בשלושת הכפרים בערך 245 בתים. הכובש הישראלי הטרי הרס עד היסוד את כל הבתים הפלסטיניים בשלושת הכפרים מיד אחרי כיבושם.
הבתים היו בנויים בחלקם מאבן וטית וחלקם מאבן ובטון. בשנת 1888 נבנה לשלושת הכפרים בית ספר משותף שנסגר עם תחילת הכיבוש הבריטי של פלסטין. בשנת 1922 גרו באלע'ביאת 393 תושבים, מתוכם 272 באלנע'נע'יה, 80 באלע'ביה אלתחתא ו- 41 באלע'ביה אלפוקא. בשנת 1938 הגיע מספר התושבים ל 693- נפשות. בשנת 1945 גרו בשלושת הכפרים 1130 תושבים, כך מספרת האנצקלופדיה הפלסטינית.
בחלק מהמקורות הופיעו הכפרים בשם אלע'אבה (היער) אלפוקא ואלע'אבה אלתחתא.

כיבוש הכפרים

ביום 15.3.1948 , דיווח הכתב של הניו יורק טיימס כי כוחות ההגנה הרסו באלע'ביה אלתחתא 14 בתים וגרמו נזק לעוד עשרה. הוא ציין שלא היו פגיעות בנפש מאחר שתושבי הכפר עזבו את כפרם בעקבות תקיפה יהודית ביום ששי ה 12 במרס. גם ההיסטוריון עארף אלעארף אישר את דבר התקפה זו. הוא מוסיף ומציין כי הכפר נהרס כליל בחודשים הראשונים של

غرب الكيبوتس، ودمرت جزئياً. أبو زريق، الواقعة ثلاثة كيلومترات شمالي مشمار هعيمق، محيت من على الأرض في ذات الليلة وخلال الأيام اللاحقة. واجهت المنسي والنغنغية الواقعتان جنوب شرق الكيبوتي نفس المصير."

يبدو أنه في 25 نيسان كان الهجوم الأخير على قرى الغبيات لتطهيرها نهائياً ولهدم ما تبقى من منازل وبمشاركة سكان كيبوتس مشمار هعيمق القريب.

المصادر

- *الموسوعة الفلسطينية، دمشق، 1984*
- *وليد الخالدي، كي لا ننسى ، بيروت، 1997*
- *بني موريس، ولادة مشكلة اللاجئين الفلسطينيين 1947 - 1947 ، تل أبيب، 1986*

המלחמה על ידי כוחות ציוניים מהמושבה משמר העמק הסמוכה, שהייתה בחלקה מרוחקת 50 מטר בלבד מהכפרים. אלעארף מוסיף כי תושבי הכפר לא נפגעו מאחר שמצאו מקלט באלע׳ביה אלפוקא.
בספרו "לידתה של בעיית הפליטים הפלסטינים 1947-1949" כותב בני מוריס: "בימים לאחר התקפת הנפל של קאוקג׳י על משמר העמק הרסו יחידות של ההגנה – רובן של הפלמ"ח – באורח שיטתי את הכפרים שמסביב לקיבוץ, בסיועם של המתיישבים היהודים באזור. ראשון הכפרים שנפל קרבן למדיניות
זו היה ע׳וביה אלתחתא, שהיה הכפר הקרוב ביותר למשמר העמק. בימים שלאחר מכן, החל ב-8 באפריל נהרסו גם הכפר התאום שלו, ע׳וביה אל-פוקה, וכן ח׳ירבת בית ראס הסמוך ואבו שושה, ששכן מאות מטרים אחדים מצפון לקיבוץ. ב- 12 באפריל הותקף הכפר הגדול אל-כפרין, מדרום מערב לקיבוץ, ונהרס בחלקו. אבו זריק, שלושה קילומטרים מצפון למשמר העמק, נמחה מעל האדמה באותו לילה ובימים שלאחר מכן, וגורל דומה פקד את אל-מנסי ואת א-נע׳נע׳יה, דרומה- מזרחה לקיבוץ"
ב- 25 באפריל ככל הנראה התרחשה המתקפה האחרונה על כפרי אלע׳ביאת לטיהורם הסופי ולהריסת מה שנותר מהבתים, בהשתתפות תושבים מהקיבוץ השכן משמר העמק.

מקורות

Walid Khalidi, All that Remains, 1997 -

- בני מוריס , לידתה של בעיית הפליטים הפלסטינים 1947 – 1949

- האנצקלופדיה הפלסטינית, דמשק, 1984

شهادة

السيدة نجيـّة الجابر

العمر 82 سنة

أجرى المقابلة:

عمر اغبارية في بيتها الحالي

في مخيم جنين للاجئين

تاريخ المقابلة: 12.3.2010

اسمي نجية إبراهيم محمود الجابر، ولدت بصبّارين وتجوزت بالغبية لما كان عمري 19 سنة.

لما طلعنا من البلاد كان عمري حوالي 20 سنة. كنت متجوّزة 6 أشهر وحامل بالشهر الثالث. أنا تجوّزت يوم 28.10 وكان كل شغل الأرض خالص وما اشتغلت. يوم من الأيام رحت عند سلفتي حسنة ولقيتها بتعيـّط، سألتها شو صار؟ قالت خايفة من الحرب مع اليهود. قلتلها اسكتي، ما تخافيش منهم، مين هم هذول اليهود؟.

بيوم سمعت إنه القاوقجي بدّه ييجي على المستوطنة. صارت معركة يومين واليهود طلبوا إنه القاوقجي يسمحلهم يطلعوا العجـّز والأطفال من بلدهم. أول يوم وثاني يوم رحنا على المغارة. القاوقجي انسحب وترك المنطقة. قال أجاني أمر وانا رايح من هون. وترك لنا عشر جنود يحموا البلد. اليهود هجموا علينا من العصر وظلت المقاومة حتى الساعة عشرة بالليل. وقتها ما ظل إشي وهربنا. اليهود طردونا من البلاد وما خلولنا إشي. الناس ظلوا يقاوموا حتى ما ظل معاهم إشي. أما اليهود فبريطانيا أعطتهم سلاح وخلتلهم السيارات والدبابات. واحنا ما في معنا غير هالبارودة. ظلوا يطخوا فيها وما ظل مع الناس إشي. عمـّي يعني حماي كان جنبه جندي من جيش الإنقاذ. الجندي استشهد. أخذ عمي سلاحه وهجم وصار يصيح "وين النشامى وين" ويسبّ على اليهود. استشهد. كان لوحده. أولاده صالح ومصطفى كانوا يحاربوا وهذا الزلمة أخوهم [زوجها محمد] خلوه عندنا يحمي الدار والنسوان.

ظلينا نمشي من الساعة عشرة بالليل حتى الصبح. وصلنا دار أبو الرُبّ، كانوا بدو كانوا ساكنين مش بعيد عن البلد، طلعنا وما أخذنا معنا إشي، والطـّخ فوقنا. ميـّلنا على مغارة نرتاح. أجوا اليهود نسفوا جسر عين الرز، بين المنسي واللجون. وكمـّلنا مشي ووصلنا اللجون. سلفتي حسنة كانت مخلـّفة ولد إلها شهرين ومعها بنت عمرها سنتين، لما طلعنا من المغارة ما عرفت تطلع، كانت لحالها، احنا صرنا طالعين وجوزها وسلفها مش معها، بس الناس اللي معها شفقوا عليها وحملوا معها البنت. احنا وصلنا اللجون ورحنا عند دار علي أبو شتية. اليهود نسفوا بلدنا. لغموا البلد ونسفوها وما خلوا

עדות

נג'יה אלג'אבר,
בת 82 שנה

ראיין
עמר אע'באריה בביתה
במחנה הפליטים ג'נין

תאריך הראיון: 12.3.2010

שמי נג׳יה אברהים מחמוד אלג׳אבר. נולדתי בכפר סבּארין ונישאתי לבעלי אבו אחמד, באלע׳ביה, כשהייתי בגיל 19. כאשר גורשנו מהארץ הייתי בת 20 בערך. הייתי נשואה ששה חודשים ובהריון בחודש שלישי. התחתנתי ביום 28.10.1947. באחד הימים הלכתי לבקר את גיסתי חסנה ומצאתי אותה בוכה. שאלתי מה קרה? היא אמרה שהיא חוששת מהמלחמה עם היהודים. אמרתי לה תשתקי, אל תפחדי מהם, מי היהודים האלה בכלל?

שמעתי שאלקאוקג׳י מתכוון לתקוף את המושבה (משמר העמק). היה קרב במשך יומיים. היהודים ביקשו שאלקאוקג׳י יאפשר להם להוציא את הילדים ואת הזקנים מהמושבה. ביום השני הלכנו למערה. אלקאוקג׳י נסוג ועזב את האזור. הוא אמר שקיבל הוראות לעזוב. הוא השאיר עשרה חיילים שיגנו על הכפר והלך. היהודים תקפו אותנו אחר-הצהריים והלחימה המשיכה עד עשר בלילה. כלא נשארה לנו יותר תחמושת נמלטנו.

היהודים גירשו אותנו מהארץ ולא השאירו לנו כלום. האנשים המשיכו להילחם עד שלא נשאר איתם שום דבר [תחמושת]. היהודים קיבלו מהאנגלים נשק, מכוניות וטנקים. לנו יש רק את הרובה הבודד. חמי לקח נשק של חייל ערבי הרוג, התחיל לצרוח ולקלל את היהודים ולעודד את הערבים. אחר כך הוא נהרג. הוא היה לבד. הילדים שלו סאלח ומסטפא היו עם הלוחמים. הגבר הזה [מצביעה על בעלה מחמד עבד אלקאדר אלֶרזי, שיושב לידה], אח שלהם השאירו אותו כדי לשמור על הבית ועל הנשים. אחרי עשר בלילה עזבנו את הכפר. הלכנו כל הלילה. הגענו לבית

إشي. عمّي اختفي يومين، يعني كان مستشهد من يومين، على القبور استشهد. ثاني يوم ارجعنا وقفنا على الشارع وصرنا نسأل الناس "شفتوا عمـّي"؟، قالوا عمـّك استشهد. طيب شو أعمل؟ [ابنه] أبو كمال مش موجود و[ابنه الثاني] أبو عطا مش موجود، كانوا مع الناس اللي بطخـّوا، وهذا الزلمة [زوجها] كان بدّه يروح يشوف أبوه بس قربطنا فيه وما خلينهوش يروح.

بعد يومين ارجعنا على البلد وجبنا عمـّي. رحت أنا واسلافي. رحت معاهم ورحت ما أنطخّ. سمعنا اطلاق نار فقام سلفي دفعني وصيـّح عليّ "طمـّلي". أنا رجعت مع الزلام على البلد حتى أجيب أواعي إلي. أنا المرة الوحيدة من العيلة اللي رجعت. رحنا نجيب عمي. اليهود ما مخلـّيين إشي. البقر، الغنم، الخيل، الجاج، الشعير، الذرة كله انهبش مع بعضه. الحيوانات مقتولة ومنفخة. البيوت مدمرة، كله خراب. قتلوا البقر والجاج. ما لقيت إشي، لا خزانة ولا جاج ولا بقر، كله راح. الدمّ مغطـّي الأرض. حلينا الخزانة وحطنيها عند العرب، البدو. خزانة جديدة من خشب جوز وقزاز بلور، كنت متجوزة جديد واشتريناها من حيفا. سلفتي كانت محضرة كيس أواعي وما كنا ماخذينه معنا. حضـّرت الأواعي لأنها فكرت إنه نطلع اسبوعين ثلاث، من قلة عقلنا، وحطينا عمـّي على القارّة، العرباي. وحطينا جنبه جثة جندي، بعدين جيش الإنقاذ أخذوا الجندي. اللي استشهد من جيش الانقاذ حطـّوه بالجامع وجيش الإنقاذ أخذه بعدين، وعمي جابوه ودفنوه هون بجنين. لما لقينا جثة عمـّي، أقسم بالله كأنه نايم، صحيح جسمة مخردق ومطخوخ براسه، لكن كأنه نايم. مع إنه كان له يومين بليلتين مستشهد.

قسم من الناس كانوا أشطر منا، كانوا مطلعين أغراضهم من قبل ما تبدا الحرب. إشي على اللجون وإشي على ام الفحم. واحنا حضرنا اغراضنا وصرنا حاطينها على القارة زي الناس، أجا سلفي أبو كمال، كان راسه يابس، أخذ الاغراض ونزلها على الأرض، صيـّح "وين رايحين"؟، قلنا له نروح وين ما تروح الناس. قال أنا بدي أحمي البلد. لكن طلعنا متأخرين بعد ما انسحب جيش الإنقاذ.

سلفتي ميـّلت واشترت كيس طحين من اللجون، عجنته وخبزته

אבו אלרֵב, בדוים שגרים לא רחוק מהכפר, הלכנו ולא לקחנו שום דבר איתנו. ירי מעל הראשים שלנו. נכנסנו לתוך מערה כדי לנוח. היהודים פוצצו את גשר עין אלֶרז שבין אלמנסי ואללג'ון. המשכנו ללכת ברגל עד שהגענו לאללג'ון. גיסתי לא מזמן ילדה, היא החזיקה את פעוטהּ בן החודשיים וגררה את בתה בת השנתיים. כשיצאנו מהמערה לא הסתדרה. בעלה וגיסה לא היו שם, אנחנו כבר יצאנו, היא הייתה לבדה. אנשים שהיו לידה עזרו לה והחזיקו במקומה את הילדה.

הגענו לאללג'ון והלכנו לבית עלי אבו שְׁתַיָּה. היהודים החריבו את הכפר שלנו ופוצצו את כל הבתים. לא השאירו כלום. אחרי יומיים חזרנו אני ושני הגיסים שלי לכפר כדי לחפש את חמי ולהביא מצרכים ובגדים מהבית. בדרך לשם ירו לעברנו, כמעט נהרגתי, לולא גיסי שמשך אותי וצעק לי להתכופף. הייתי האשה היחידה איתם. הלכתי להביא בגדים ולחפש את חמי. היהודים לא השאירו כלום. הפרות, הכבשים, הסוסים, התרנגולות, השעורה והתירס, הכל ערימה אחת. החיות הרוגות ונפוחות. הכל חרב. הרגו את הפרות ואת התרנגולות, דם מכסה את האדמה. נכנסנו לבית שלנו, פירקנו את הארון החדש שלנו והשארנו אותו אצל שכנינו הבדוים. ארון חדש עשוי מעץ אגוז ועליו זכוכית קריסטל, קנינו אותו מחיפא. הייתי כלה טריה. היה בבית שק עם בגדים שגיסתי הכינה, חשבה שנצא שבועיים שלושה, מרוב טיפשותנו. הנחנו את הגופה של חמי על הכרכרה ולידו גם גופת חייל מצבא ההצלה. את גופת החייל שמו בתוך המסגד ובאו אחר כך אנשי צבא ההצלה ולקחו אותה. הגיסים שלי לקחו את גופת אביהם

حتى تطعم ولادها.

دارنا بالغبية كانت غرفة، ولعمي غرفة واسعة، ديوان، وسلفي غرفة وسلفي الثاني غرفة. وبالوسط حوش صغير.

النسوان ما كانت تعمل إشي. لما الناس شردت الواحدة ما كانت تعرف وين جوزها.

واحنا باللجون، الزلام كانوا يروحوا على الخيل حتى يلقطوا الخضرة المزروعة في البلد. بعد كم يوم من طردنا من اللجون سمحوا اليهود لأهل اللجون يروحوا على البلد ويحصدوا قمحهم ويدرسوه ويوخذوه. صارت الناس تروح وتحصد. في واحدة اسمها لطفية السعود، أصلها من الكفرين وسكنت بالغبية، وهي رايحة على المرج تصاوبت، راحت معاهم لأنه أبوها ختيار وأمها ختيارة وأخوها بيشوفش، تصاوبت فتلقاها جوزي وأخرى واحد، وجابوها مصاوبة.

احنا تمرمرنا. بعد الغبية رحنا على اللجون، بعد اللجون رحنا على ام الفحم، في ناس صاروا يقولوا يلعن أبوكم يا لاجئين، إنتو بعتوا بلادكم وجايين بدكم من عندنا مـيّة. حالتنا صارت الله بعلم بيها. بالنهاية رحنا عند دار محمد الجماد من المحاميد، واستقبلونا منيح، سكنـّا عندهم شويّ وبعدين صاروا ييجو أهل ام الزينات، قال أبو كمال هذول قرايبهم وهم أولى منـّا، فرحنا جبنا بيت شعر وسكنـّا فيه، بام الفحم جنب المحاميد، كنا مثل النوَر، ما في إشي معانا. صار اللي معهم ذهب لنسوانهم أو مصاري يروحوا يشتروا فيهن، يشترولنا لحف أو طاسة صغيرة، ما كانش معنا إشي. بام الفحم بس أهل المحاميد ساعدونا، رحت مرّة أملي الجرة وكانت هناك واحدة بدهاش تخليني أملي، قالتلي انتو بعتو بلادكم وجايين توخذوا ميّة. صارت نجمة بنت الحاج موسى، سلفة جميلة المسفط، تتقاتل معهم، قالت لها لو شفت قديش الخير اللي كان لهذول الناس، من كثر الخير مش كانوا حاطينه بخوابي، كانوا عاملين غرف – غير البيوت اللي احنا فيهن – وعاملين بالروازن وبالباب فتحة عشان يطولوا منه. القمح لحال والذرة لحال والسمسم لحال، خيرات الله كانت، ولكن طلعنا بدون أي إشي. أجا جوزي وشافني بعيـّط تحت الزيتونة وقلت له عن اللي صار. ركبنا على الفرس ورحنا

וקברו אותו כאן בג'נין. כאשר מצאנו את גופת דודי, אני נשבעת, כאילו הוא סתם ישן. נכון, רואים את סימני הכדורים על הגוף שלו ובראש, אבל הוא נראה במצב טוב למרות החום ולמרות שהגופה הייתה יומיים בחוץ.

הבית שלנו באלע'ביה היה חצר קטנה וסביבו כמה חדרים נפרדים, חדר לי ולבעלי, חדרים נוספים לגיסים שלי. לחמי היה חדר גדול כמו דיואן. כשהיינו באללג'ון, הגברים היו רוכבים על הסוסים ומביאים את הירקות ששתלנו בכפר. אחרי שגרשו אותנו מאללג'ון, היהודים איפשרו לתושביו לחזור לאדמתם ולקצור את החיטה שלהם ולקחת אותה. הרבה אנשים הלכו. רק לפעמים ירו עליהם. אשה אחת נפצעה מהירי
בדרכה לעמק, שמה לטיפה אלסעוד, היא מאלכּפרין במקור וגרה באלע'ביה. נפצעה כשהלכה לצד בעלי. הוא ועוד איש אחר הביאו אותה פצועה. המסע שלנו היה טרטור. באנו לאם אלפחם. חלק מהנשים באם אלפחם היו מקללות אותנו ואומרות שמכרנו את אדמותינו ובאנו לקחת להם את המים. רק אלוהים יודע באיזה מצב היינו. בסוף הגענו איכשהו לבית מחמד חמאד בשכונת מחאמיד. הם קיבלו אותנו יפה. נשארנו אצלם מעט זמן כי התחילו להגיע מגורשי הכפר אם אלזינאת. גיסי, אבו כּמאל אמר שאלה קרובי משפחה שלהם וכי הם עדיפים עלינו. עזבנו את הבית שלהם ובנינו אוהל לא רחוק מהם, בשכונת מחאמיד באם אלפחם. היינו בלי כלום כמעט. אנשים הוציאו את כספם ומכרו את הזהב של הנשים כדי לקנות ציוד. שוב שמעתי עקיצות של נשים ליד באר המים ולא נתנו לי למלא מים.

على الشرايع وبنينا عريشة وغطنيها بشوالات، في منطقة الشرايع جنب ام الفحم. ظلينا هناك حوالي أربع خمس شهور، خلّفت احمد بالشرايع، لما صار عمره 18 يوم صارت الدنيا تشتي، راح أبو أحمد يفتش على دار للإيجار وما لقي، وصل عنين وما لقي، قال مليان ناس. بعد الشرايع رحنا على عارة، قالوا العراقية هناك وبدخّلوا اللاجئين على بيوت الناس، رحنا على عارة، التقيت مع مرة من دار يونس، سألتها يا خالتي وين ميّتكم، صارت تعيّط وسألتني من ويت انتو؟ قلتلها احنا من الغبية. نادت على بنتها وطلبت منها تعبي الجرّة. أعطتني ميّ وقالت لي تعالي اخبزي عندي. وكل يوم راح أسخن لك ميّ عشان تغسلي ابنك. هاي المرة ما في أحسن منها. وصلنا عارة بشهر 11، سلّموا ام الفحم والمثلث واحنا هناك. أعلنوا إنه ممنوع اللاجئين يظلوا هون. أهل عارة كانوا مستعدين يعطونا أرض ونسكن فيها. قسم كان مستعد يقول اننا قرايبهم جينا من حيفا. بس جوزي أبو احمد ما وافق. ظلينا هناك حتى شهر 7. واحنا بعارة، المرة اللي سكنّا عندها اسمها رفقة وجوزها اسمه فارس وأخوها اسمه درويش وأخوها الثاني عبد اللطيف، كانت ترضّع ابني احمد لمدّة 7 شهور، قلنا للشيخ وهو قال إنه كل بناتك صاروا خواته. كان الها 6 بنات. لمّا طلعنا من عندهم صاروا يعيّطوا علينا وعلى احمد وكان عمره 7 شهور. طلعنا على جنزور بأرض قباطية، لأنهم قالوا بدهم يبنوا هناك مخيم. رحنا هناك وسكنا فيه. هناك خلفت بنتي سهيلة واحمد عمره صار 3 سنين. سنة الثلج القوي [1950] والشتا الصعب طارت الخيام وانهدّ المخيم. قسم من الناس راحت على طولكرم واللي ما إله محل راح على الجامع. أنا رحت على الجامع بجنين، لأنه جوزي كان محبوس لمدة شهرين عند الأردنية لأنهم مسكوه مع بضاعة. أجا سلفي أبو كمال وما خلاني بالجامع. سكنت عندهم، وبعد 3 أيام طلع أبو احمد من السجن. استأجرنا غرفة بمخيم جنين، وبعد اسبوع قرر يروح على الأردن، قال هناك في شغل وراح على الأردن لحاله واشتغل بقناة الريّ. وأنا ظلّيت مع الاولاد. رجع بعد مدة، بنينا 3 غرف بالمخيم. ولمّا صرنا 12، 5 اولاد و 5 بنات واحنا

אישה אחרת הגנה עלי והזכירה להן את השפע שהיה לנו לפני שגירשו אותנו. בעלי אחרי ששמע את הסיפור החליט שנעזוב את המקום. רכבנו על הסוס והלכנו לאזור אלשראיע, גם הוא באם אלפחם. בנינו סככה וכיסינו אותו בבדים ושקים וגרנו בה. נשארנו שם 5-4 חודשים. שם ילדתי את בני הבכור אחמד. ביומו ה- 18 התחיל לרדת גשם. אבו אחמד חיפש בית להשכרה ולא מצא. בכל מקום יש המון פליטים ולא נשאר אף מקום להשכרה. עזבנו את המקום והלכנו לכפר עארה. שמענו שצבא ההצלה עדיין שם והוא מאלץ את התושבים לקבל פליטים בבתיהם. האישה הראשונה שפגשתי בעארה הייתה אדם טוב. הייתה ממשפחת יונס. שאלתי אותה מאיפה אפשר להביא מים. היא קראה לבת שלה וביקשה ממנה שתלך למלא לנו מים, שאלה מאיפה אנחנו. אמרתי לה שאנחנו מאלע'ביאת. נתנה לי מים וביקשה שאבוא אליה כל יום כדי לאפות לחם אצלה ולקבל מים חמים לתינוק שלי. לא ראיתי אשה טובה כמוה. הגענו לעארה בחודש 11. בחודש 4 מסרו את אם אלפחם והמשולש לישראל. שמענו שהיהודים הודיעו שאסור לפליטים להישאר באזור הזה. תושבי עארה הציעו לעזור לנו. מישהו היה מוכן לתת לנו אדמה, מישהו אמר שיצהיר שאנחנו קרובי משפחה שלו וכי באנו מחיפא.

אבל בעלי לא הסכים. נשארנו שם עד חודש 7. האשה שגרנו אצלה בעארה שמה היה רפקה. ובעלה שמו פארס, יש לה אח בשם דרויש ועוד אח בשם עבד אללטיף. היא הניקה את בני אחמד במשך 7 חודשים עם הבת שלה. השיח' אמר לנו שתדעו לכן, הילד הזה הפך לאח של הבנות שלה. היו לה 6 בנות. כשנפרדנו

اثنين قال بدنا دار أوسع، رحنا قعدنا بالإيجار بجنين 6 سنين، وبعدين جينا اشترينا هاي الأرض اللي احنا فيها وبنينا. كان عمر نور [أصغر أولادها] 6 سنين، يعني سنة 1978. وهاي تاريخنا. أنا حافظة مع اني مش متعلمة، أنا قوية، أنا من صبّارين. من يوم التهجير ما رحت أزور بلدي. وأنا ساكنة بعارة كانوا يقولوا لي بنوخذك بس أنا أرفض. أنا أروح على بلدي شمة هوا؟ ما بروح شمة هوا. ابني راح زارها ووصفت له وين دارنا، هو راح على صبارين وام الشوف والسنديانة. لو البلاد تتحرر يا ريت، مستعدة أروح ولو أسكن بخيمة.

نجية الجابر وزجها محمد عبد القادر الرزي وابنها الأصغر نور الدين وابنته جنى في بيتهم في مخيم جنين – آذار 2010
נגיה אלג'אבר עם בעלה מחמד עבד אלקאדר אלרזי, בנה נור אלדין ובתו ג'נא בביתם במחנה הפליטים ג'נין - מרס 2010

מהם, כולם התחילו לבכות. הלכנו לכיוון קבאטיה ליד ג'נין כי שמענו שבונים שם מחנה פליטים. הלכנו לגור במחנה הפליטים. בני אחמד היה בן 7 חודשים. שם ילדתי את בתי השנייה סהילה ואחמד היה כבר בן 3 שנים. המחנה היה באזור ג'נזור ליד קבאטיה. החורף שבא עלינו היה קשה במיוחד. קור, שלג ורוחות חזקות. האוהלים עפו והמחנה נהרס.

חלק מהאנשים הלכו לטולכרם ומי שאין לו מקום בא למסגד של ג'נין. בעלי באותם ימים היה בבית הסהר. הירדנים תפסו אותו עם סחורה וכלאו אותו שלושה חודשים. עוד כמה ימים הוא יצא מהכלא. גיסי לקח אותי לגור אצלם ואחרי שבעלי השתחרר הוא שכר בשבילנו חדר במחנה הפליטים ג'נין. שבוע אחר כך החליט לנסוע לבד לירדן כדי לעבוד. הוא עבד בחפירת תעלת מים להשקיה. נשארתי עם הילדים. אחרי שחזר בנינו שלושה חדרים במחנה הפליטים. אחרי שנהיו לנו 10 ילדים, 5 בנים ו 5 בנות, עברנו לגור בדירה גדולה יותר בשכירות בג'נין. אחרי שש שנים, קנינו את האדמה הזאת ובנינו עליה את הבית הזה שאנחנו נמצאים בו היום. עברנו לכאן בשנת 1978. בני נור אלדין זה [יושב איתנו בזמן הראיון ומצביעה עליו], היה בן שש. נור אלדין מחבק את בתו ג'נא בת ה 5 [ראו תמונה]. זאת ההיסטוריה שלנו. איך אני? יודעת טוב למרות שאני לא משכילה. לא למדתי בבתי ספר. אבל אני מסבארין. מיום הגירוש עד היום לא ביקרתי בכפר שלי, לא אלע'ביה ולא סבארין. כשהייתי בעארה הציעו לי ללכת לבקר את סבארין אבל סירבתי. למה? מה, מקום שגורשתי ממנו לא אעשה בו פיקניק. אם הארץ תשוחרר, אהיה מוכנה לגור שם ולו באוהל.

درب اللجوء

إبراهيم وهدان

ولدت أنا في الأردن عام 1962، وولدت والدتي رؤوفه إبراهيم زَبـَتـَّة، سنة 1925 في قرية الغبـَيـّة الفوقا بمنطقة الغبيات المطلة على مرج بن عامر. تزوج أبوها – جدّي ابراهيم – ثلاث نساء. كبرت أمي وترعرعت في هذه المنطقه مع أسرة مكونة من ثلاث زوجات وأبنائهن في بيت واحد. كان جدي تاجر قماش وكان يتجول بين المناطق المجاورة للغبيات مثل: المنسي واللجون ومرج بن عامر وأم الزينات وغيرها لبيع بضائعه. وكان له دكان سمانة في الغبيـّة الفوقا.

تزوجت والدتي من أبي أحمد وهدان من قرية اللجون. كان يعمل في الحراثة وكان عمر والدتي آنذاك 13 عاماً. سكن والداي في اللجون، وأنجبوا هناك ثلاثة من أولادهم، ولدين وبنتاً. تهجـرت العائلة عام النكبة 1948 وكانت أعمار أخوتي آنذاك كالتالي: الكبير 6 سنوات، الأوسط 4 سنوات والبنت الصغرى 3 سنوات. حينها دخل اليهود وقاموا بمطاردة الناس واحتلال قراهم.

دفع الخوف والدي الى الهجرة لمنطقة الطيبة المحاذية لأم الفحم. خلال مشوار النزوح والهروب والخوف ضاع أخي الكبير محمد لعدة ساعات وقد أوشك والدي على تركه بعد أن بحث عنه وسط الجماهير الهاربة دون جدوى، قبل أن يرى أخي مرفوعاً على كتف رجل يبحث عن أهل هذا الطفل.

مكثت عائلتي في الطيبة لعدة سنوات. في سنة 1949 قدمت الحاجة زينب، ابنة عمتي، إلى الطيبة للبحث عن أخيها الكبير توفيق عبد الرحمن الذي كان آنذاك مع الثوار، وظنـّت أنه موجود مع خاله، أي أبي، في الطيبة. في تلك الأيام دار الحديث عن تسليم أم الفحم لليهود، فاستعجلت عمتي بالرجوع إلى أم الفحم حتى لا تغلق الطرق وحتى تكون مع عائلتها. فلم تنجح في تلك الظروف بالتفتيش عن أخيها ورؤيته.

بقيت عائلتي لسنة 1955 في الطيبة وبعدها هاجروا إلى الأردن. كان مخيم الحسين المحطة الأولى لوالدي وعائلتي. أول ما يتبادر إلى ذهني عند ذكر كلمة مخيـّم هو الحمّامات (المراحيض) المشتركة بين العائلات، وحنفيات مياه الشرب المشتركة حيث تقاسمت كل

16–18 عائلة أربع حنفيات. لم يكن والدي يسمح لوالدتي او لأخواتي البنات بالذهاب لإحضار الماء، فكان يضطر لشراء الماء في نهاية اليوم بعد إنهاء عمله، وكان يعمل عتّالاً. قرر والدي الرحيل إلى منطقة أرقى بالخدمات وأيسر بالتعامل فرحل إلى منطقة الرمّان المحاذية لبلدة جرش وفتح مطعماً مع مقهى صغير على ناصية الطريق المؤدية إلى جرش. استأجر بيتاً في جرش وسجّل أخوتي في مدارسها.

في جرش، وصلت والدي أخبار عن وجود ابن أخته توفيق عبد الرحمن في منطقة جرش. توفيق الذي بحثت عنه أخته الحاجة زينب في الطيبة ولم تجده. التقى الاثنان وعملا معاً فترة من الزمن في المطعم. انتقل ابن عمتي توفيق عبد الرحمن إلى منطقة ماركة وهناك فتح دكاناً. وانتقل والدي أيضاً من منطقة الرمان إلى منطقة صويلح وفتح هناك مطعماً للحمص والفلافل. وبقي والدي وابن أخته على اتصال وتبادلا الزيارات، حتى 1969 حيث انقطعت أخبار توفيق عنا.

التحق أخي الأكبر بحركة فتح، واستشهد عام 1969 تاركاً وراءه ولدين، أحدهما ابن سنتين والثاني ابن أربعين يوماً. وكان على والدي أن يتكفل بتربيتهما أيضاً. ترك والدي المطعم وبحث عن عمل يعطيه دخلاً أكبر فعمل في وزارة الزراعة، بالأحراش، براتب شهري قدره 15 ديناراً. بعدها عمل عند رجل ثري كان يبحث عن شخص أمين يعمل في أرضه البالغة من المساحة مئة دونم، يرعاها ويزرعها ويحافظ عليها، وكان المرتب المعروض 70 ديناراً. كانت الأرض واقعة بمنطقة أبو نصير المحاذية لمخيم البقعة. فانتقلنا للسكن في مخيم البقعة. اشترى والدي سنة 1973 قطعة (نمرة) بمساحة 96 متراً مربعاً فيها براكية (غرفة من الاسبست). لم يكن "بالشقة" الجديدة إلاّ هذه الغرفة. وكان وضع المخيم كما كان في المخيم السابق، مياه مشتركة، مراحيض مشتركة. أما المدرسة فكانت غرفها عبارة عن خيام. شوارع المخيم غير معبدة. يقع المخيم على منطقة ترابية حمراء زراعية. كان ينقلب في الشتاء إلى مستنقع كبير. لا تستطيع المشي بدون جزمة ساق طويل

"ماركة عصفور". لكن والحمد لله لم يستمر الوضع كثيراً. وفـّر أبي من راتبه وأضاف إلى بيت المخيم مرحاضاً ومطبخاً ومدّ شبكات مياه بمساعدة وكالة الغوث للاجئين ثم وصلتنا الكهرباء بواسطة مولـّد كهربائي كان يعمل كل يوم حتى الساعة الثامنة مساء, وكنـّا بعدها نستخدم اللوكس أو لامبة الكاز.

استمر والدي بالعمل كوكيل للمزرعة، ووظـّف الكثير من العمال فيها مقابل أجر يومي، وكنت أنا وأخي الذي يكبرني بثلاث سنوات من ضمن العمال الذين يعملون بالمزرعة خلال عطلة المدارس، مما ساعدنا على تأمين قسط المدرسة للعام المقبل، وكان العمل ممتعاً جداً مع العمال، فقد كان كثير منهم لاجئين مثلنا، وكان بعضهم من سكان الغبيات والمنسي واللجون وأم الزينات. كانوا يعرفون أقاربي وخاصة جدي إبراهيم الزبتـّة، إذ كان معروفاً لكونه تاجراً متجولاً. وكنت دوما أسأل عن أم الفحم وقراها وعن الأقارب. أذكر أن الكلام عن فلسطين وعن البلاد التي هجـّرنا منها كان محرماً على الفلسطينيين في الأردن. أذكر أن والدي كان يرفض الحديث عن هذا الموضوع لفترة طويلة. فهمت أن الفلسطينيين كانوا يخشون الحكومة الأردنية التي كانت تلاحق من يتحدث منهم في القضية الفلسطينية. لكن الآن الأمر مختلف، فالقضية الفلسطينية أصبحت ضمن مساقات الدراسة وأصبح الفلسطيني حراً إلى حد ما بالكلام عن أمور الفلسطينيين. أصبحت لدي معلومات أولية عن أقاربي الذين يقطنون في مناطق 1948.

في سنة 1980، عندما كنت في المرحلة الثانوية العامة (التوجيهي)، وكان أخي يدرس التمريض في سنته الثانية بكلية تابعة لوزارة الصحة تمنح الدراسة مجاناً مع الالتزام بالعمل عندها بعد التخرج، في تلك الأيام طرح أحد الأصدقاء على والدي فكرة زيارة فلسطين، حيث كان من الممكن استصدار تصريح لدخول منطقة جنين ومن هناك يمكن السفر إلى أم الفحم. لم يستطع والدي السفر لالتزامه بالعمل ولأن اثنين من أبنائه لا يزالان يدرسان، وولد آخر مريض بمرض مزمن. وافق والدي على أن تسافر أمي إلى فلسطين إن لم يستطع هو. بعد مرور أشهر من تجهيز المعاملات وقيام "الواسطة" بعملها حظيت والدتي بتصريح

زيارة إلى منطقة جنين. مكثت أمي يوماً أو يومين في جنين عند عائلة الرجل الذي ساعد بطلب التصريح، وقد كان يعرف أخاها هاني الزبتة. جاء خالي هاني إلى جنين والتقى مع أخته بعد مرور 33عاماً. يعجز اللسان عن وصف اللقاء الدرامي والعاطفي الذي كان بين الأخ وأخته. سافر الاثنان إلى أم الفحم وهناك التقت أمي بإخوتها وأخواتها وأقاربها ووالدها الذي أوشك على التسعينات ولم ير ابنته منذ 33 عاماً. مكثت والدتي شهراً ورجعت إلى الأردن آسفة على تركها أحبتها ووالدها وأقاربها .

توفي أخي المريض وله خمسة أطفال صغار. ونجحت أنا بالثانوية العامة والتحقت بمعهد لوزارة الصحة لدراسة الرقابة الصحية. التحقت بخدمة العلم لمدة سنتين ومن ثم عملت بملاك وزارة الصحة في مستشفى البشير وبعد ذلك عملت بمديرية الصحة بالرقابة الصحية.

في أحد الأيام، قام أحد المواطنين بتقديم شكوى على دكان يقوم ببيع مواد منتهية الصلاحية، فقام زميلان لي بزيارة الدكان والتحقق من الأمر، فأصدرا قراراً بإغلاق الدكان حتى تبتّ المحكمة بالموضوع. سمعت خلال الحديث اسم صاحب الدكان، توفيق عبد الرحمن الفحماوي، رنّ الاسم في إذني وقلت لزميليّ إنه ابن عمتي الذي انقطعت إخباره عنا بعد استشهاد أخي ورحيلنا إلى مخيم البقعة. أقنعت المكتب بتبديل قرار الإغلاق إلى إتلاف المواد المنتهية الصلاحية. حدثت والدتي ووالدي عمّا حصل في العمل فوعدا بزيارة ابن عمتي. بعد مدة بلغنا أن الحاجة زينب، زوجة خالي هاني الزبتة من أم الفحم، موجودة في غور نمرين في الأردن وتريد زيارة أخيها وخالها الذي لم تره منذ سنة 1949، كنت أنا حلقة الوصل الوحيدة لتنفيذ هذا الأمر، فأنا أعرف عنوان أخيها أي ابن عمتي توفيق. لم يعرفني ابن عمتي، عندما وصلت إلى بيته، لأني كنت صغيراً عندما كان يعمل مع أبي، أما أنا فعرفته. عرّفته بنفسي فوقع عليه الأمر كالصاعقة، أخذني بحضنه والدموع تملأ عينيه وهو يجهش بالبكاء. سمعت زوجته صوت البكاء فجاءت إلى الصالون لترى ما يجري. نظرت إلى زوجها باستغراب فسألها إن كانت تعرفني، وقال هذا ابن خالي احمد الوهدان. وبدأت معها جولة جديدة من الدموع والشوق والسؤال والاستفسار. رويت لهم كيف وصلت إليهم، وما سبب قدومي. في اليوم التالي ذهب ابن عمتي لإحضار أخته من غور نمرين، وصلت وكان الجميع باستقبالها. كنت أنظر إلى المشهد الذي صار يتكرر أمامي مرات كثيرة. لم تبق دموع للبكاء. هذا مصير كل عائلة فلسطينية مهجرة. بقيت الضيفة عندنا يومين قصيرين وعادت. تبيّن لنا بعد ذلك أن توفيق ابن عمتي نجح خلال هذه السنين بزيارة أخوته في مشيرفة عن طريق جنين.

أكمل أخي دراسة التمريض، وأكمل الماجستير وسافر بعدها مع زوجته وأولاده إلى قطر للعمل هناك. أكملت أنا دراستي الجامعية بتخصص التمريض وعملت في المستشفى التخصصي في عمّان. توفي والدي سنة 1990 قبل سفر أخي إلى قطر، وبعدها بسنتين توفي توفيق عبد الرجمن، ابن عمتي. قرر الأهل آنذاك عدم دفنه لحين حضور إخوته من فلسطين (مشيرفة وأم الفحم) عن طريق الصليب الأحمر، فحصل أخ واحد فقط على تصريح سفر من أم الفحم إلى عمّان لحضور

مراسم دفن أخيه.
بعد توقيع اتفاقية سلام بين الأردن وإسرائيل. كنت مشتاقاً لرؤية باقي الأهل والأقارب. حصلت سنة 1993 على تصريح لي ولوالدتي عن طريق دعوة من ابن خالي جمال الهاني لزيارته. إلا أن والدتي لم تستطع العبور لوجود خطأ باسمها فعدت معها إلى البيت، وفي اليوم التالي سافرت وحدي إلى فلسطين. دخول فلسطين كان حلماً قد تحقق بالنسبة لي. لا أستطع وصف ذلك الشعور الغريب. لم تكن المنطقة غريبة عني مع العلم أني لم ادخلها قط. لكن الأحاديث التي كانت لي
سابقاً مع العمال بالمزرعة جعلتها قريبة. وصلت إلى جنين، كان مفروضاً على جنين في تلك الأيام "إغلاق عسكري"، وبعد قليل سأصل أم الفحم. هذا ابن خالي، خالي، خالتي، أبناء عمتي والجميع أمامي. أنا لست في حلم. بقيت بينهم عشرة أيام عدت بعدها إلى الأردن. وشدّتني رغبة قوية بالعيش هناك في بلادي. كيف الرجوع والاستقرارهناك؟.
استمرت الاتصالات بيني وبين أهلي في فلسطين وتبادلنا الزيارات أكثر بعد توقيع الاتفاق بين الأردن وإسرائيل. بعد سنة تقريبا قمت أنا ووالدتي بزيارة فلسطين لمدة شهر. هناك ساعدني أقربائي بالتقدم لطلب يد عروس من مشيرفة ووفّقت بالزواج والحصول على إقامة دائمة في الداخل الفلسطيني. شهدت والدتي خطبتي من ليلى، وبعد عدة أشهر توفيت والدتي في عمّان بعد معاناة مع المرض.
بعد حصولي على إقامة دائمة وبطاقة هوية، حصلت على ترخيص مزاولة المهنة، ومنذ سنة 1998 أعمل بالقدس بمهنة التمريض وحصلت خلال هذه الفترة على الماجستير من جامعة بير زيت. أعيش الآن باستقرار تام، أنا وعائلتي المكونة من توأم، أحمد وزينة (12 سنة) وولد ثالث (7 سنوات) اسمه عُمر.

אבראהים והדאן - פלסטיני נולד בירדן בשנת 1962
אמו ראופה נולדה באלע'ביה
אביו אחמד נולד באללג'ון
שניהם גורשו ב 1948 וחיו כפליטים במקומות שונים בפלסטין ובירדן

אבראהים ביקר את קרובי משפחתו במשירפה ובאם אל פחם אחרי חתימת הסכם
השלום בין ממשלות ירדן וישראל
התחתן עם לילא, קיבל אזרחות ישראלית, גר כיום באם אלפחם, עובד בירושלים כאח מוסמך
אב לשלושה: זינה, אחמד (תאומים) ועֻמר

ابراهيم يبحث عن بيت جدّه وأمّه في الغبية – آذار 2010
אבראהים מחפש את בית סבו ואמו באלע'ביה - מרס 2010

مقابلة

طلعت صالح شرقاوي
(محاجنة)

مكان الولادة: قرية مصمص
تاريخ الولادة 9.1.1933

أجريت المقابلة بمنزله في مصمص يوم 10.3.2010

أجرى المقابلة: عمر اغبارية

– أستاذ طلعت، احنا موضوعنا هو قرى الغبيات بالتحديد، تاريخها ونكبتها وتهجيرها. ولكن من الطبيعي أن تاريخ الغبيات وحياة أهلها مربوط بتاريخ قرى المنطقة المجاورة مثل المنسي واللجون ومصمص ومشيرفة وأم الفحم وغيرها. هل هناك علاقة بين عائلتك وبين الغبيات؟

– احنا سكنا في مصمص في أربعينات القرن ال 19. سيدي كان أول من سكن قرية مصمص، هو قدم مع جيش إبراهيم باشا سنة 1832 من مصر وسكن لوحده في مصمص وبعده أجت بقية العائلات. الغبارية، ودار بشير من ام الفحم، والمحاجنة، ودار أبو شهاب والعائلات الموجودة اليوم. سكنا هون مدة طويلة، بعدها صار خلاف بين والدي وبين أخوالي اللي هم دار أبو شهاب فرحلوا من مصمص وسكنوا في الغبية. وكذلك إحنا واعمامي رحلنا وسكنّا في الغبية. قبل هذا الخلاف كان قسم من دار أبو شهاب ساكن في الغبية. الغبية الفوقا التابعة للأمير الإقطاعي رفيق بك بيضون. كان – أعتقد – قائم مقام لمنطقة حيفا في عهد الانتداب. الغبية التحتا كانت تابعة ليوسف بك الخليل. كانوا أمراء إقطاعيين إلهم أراضي كثيرة في مرج ابن عامر، وبقية الناس في الغبية الفوقا والغبية التحتا كانوا فلاحين عندهم. يعني يحرثوا الأرض ويزرعوها والبيكات يوخذوا الربع 25%.

– هذا يعني أن أهل الغبيات مش ملاكين؟ ما إلهم أرض؟

– لأ. بالأصل كانت أرض الغبية الفوقا لرفيق بك بيضون، والغبية التحتا كانت ليوسف بك الخليل.

– هل البيكات كانوا فلسطينية؟

– لأ، كانوا لبنانية. معظم أمراء الإقطاع اللي أجوا لفلسطين واستملكوا، مثل هذول ومثل سرسق، كانوا من لبنان. اشتروا أرض من الدولة التركية لأن تركيا باعت أملاك الدولة حتى تاخذ عليها ضريبة أملاك اللي اسمها بالتركي "ويركو". هم اشتروا أراضي وأعطوها للفلاحين. كل مجموعة ناس عملوا قرية ومنها الغبية الفوقا والغبية التحتا. هناك إحنا ما طولنا، قعدنا كم سنة. وعاودنا رجعنا هون لمصمص، قبل ال 48.

מתוך הזכרון והמחקר

טלעת סאלח שרקאוי (מחאג'נה)

מחנך ותיק נולד בכפר מסֶמס

תאריך לידה: 9.1.1933

הראיון נערך בבתיו בֻמסֶמס ביום 10.3.2010

מראיין: עֻמר אע'באריה

- מר טלעת, הנושא שלנו הוא ההיסטוריה והנכבה של כפרי אלע'ביאת. אנחנו רוצים ללמוד ממך עליהם למרות שבאופן טבעי ההיסטוריה של אלע'ביאת היא חלק מההיסטוריה של האזור ושל כפריו כמו אלמנסי, אללג'ון, מסמס, משריפה, אם אלפחם ועוד. בוא נתחיל עם הקשר של משפחתך לאלע'ביאת.

- המשפחה שלי גרה במסמס בשנות הארבעים של המאה התשע עשרה. סבי היה הראשון שגר בכפר הזה. הוא הגיע לפלסטין ממצרים עם צבאו של אבראהים פאשא בשנת 1832. הוא גר בהתחלה לבדו במסמס ואחר כך הצטרפו משפחות האחרות. אלע'באריה, משפחת בשיר מאם אלפחם, אלמחאג'נה, משפחת אבו שהאב ועוד משפחות שגרות היום כאן. גרנו פה תקופה ארוכה, אך בעקבות סכסוך שפרץ בין אבא שלי לבין הדודים מצד אמא, שהם משפחת אבו שהאב, עבר חלק משתי המשפחות לגור באלע'ביאת. אני עם אבא והדודים שלי עברנו לאלע'ביאת. לפני הסכסוך הזה היה חלק ממשפחת אבו שהאב כבר גרו באלע'ביה אלפוקא שהייתה רכושו של הנסיך הפאודל רפיק בק ביידון. הבק הזה היה נציב מחוז חיפה בתקופת המנדט. אלע'ביה אלתחתא הייתה שייכת לאמיר יוסף בק אלח'ליל. שניהם היו נסיכים שברשותם אדמות רבות במרג' אבן עאמר (עמק יזרעאל). כל האנשים באלע'ביה אלפוקא ואלע'ביה אלתחתא היו איכרים שכירים אצלם. אלה היו מעבדים את האדמה והנסיכים היו לוקחים מהם 25% מהיבול של כל שנה.

שני הפאודלים היו לבנוניים ולא פלסטיניים, כמו רוב הפאודלים שהגיעו לפלסטין ורכשו אדמות. כמו סֻרֶסק ודומיו. הם רכשו אדמה מהמדינה העת'מאנית כי השלטון רצה למכור אדמות ולגבות עליה מס

– هل كانت لك علاقة مع الغبيات وأنت في مصمص؟ هل كانت معروفة بين القرى؟
– نعم. كانت معروفة. وكان عمي ساكن هناك. عمي أسعد القاسم العبورة ما رجع لمصمص وظل ساكن هناك بالغبية الفوقا. وكذلك أخوالي دار أبو شهاب كانوا هناك، كان خالي الحاج محمد أبو شهاب بالغبية الفوقا، وتحت بالغبية التحتا كان ساكن خالي عبد الرحمن أبو شهاب. وإلهم أقارب هون في مصمص. وهذا الحال بقي حتى سنة ال 48 أو ال 49 لما تركوا البلاد. بعد التهجير من الغبية أجوا لهون فترة، استراحوا وبعدها انتقلوا للضفة الغربية ومن هناك للأردن وقسم منهم وصل للشام.
– ليش تركوا مصمص؟
– ما بعرف. مع العلم إلهم أرض هون في مصمص. هم بالأصل من هون وتركوا كل شيء. قسم في الضفة وقسم في عمّان والرصيفة بالأردن وقسم بالشام.
– متى أقيمت قرى الغبيات؟
– لا أعرف. لكن البيكات كانوا في العهد العثماني. القريتين مش بعاد عن بعض. البعد بينهن حوالي كيلومتر. الفوقا على راس تلة والغبية التحتا في سهل مجاورة لمشمار هعيمق اللي كانوا يسموها أبو شوشة. كانت مجاورة للغبية التحتا وبينهم بس شريط.
– هل كانت بينهم علاقات؟
– كانوا جيران وبينهم علاقات منيحة. وحتى مختار مشمار هعيمق اللي كان اسمه سليم، طلب من خالي الحاج عبد الرحمن أبو شهاب إنه يبقى في الغبية وما يرحل. لكن الأوضاع ما كانت تسمح، واللي يبقى هناك كانوا ينظروا له بشكل سلبي ولذلك تركوا. [الخواجا سليم هو كنية مختار كيبوتس مشمار هعيمق والمسؤول عن الأمن فيه وكان مسؤولاً عن علاقة الكيبوتس مع العرب بالمنطقة. اسمه الحقيقي هو أرييه ديامانط. المحرر]
– ما هي العائلات التي سكنت الغبيات؟
– العائلات كانت متعددة، لأنهم كانوا فلاحين، كانوا يروحوا يسكنوا هناك وكل عائلة تاخذ قطعة أرض وتبني خشة أو بيت من طين، وتسكن.
– هذا معناه أن الناس كانت ساكنة في أرض الإقطاعيين؟
– نعم في أرض البيكات. الناس ما كان إلهم بالأصل ملك شخصي، ولكن قبل ال 48 بحوالي عشر سنين أو 12 سنة أعطاهم البيك أرض جبلية وقال لهم عمّروها وازرعوها زيتون ولوز وخذوا نصفها. وعمّروها وما زال الشجر موجود لليوم.
– هل هذا يعني أنه حسب العرف اللي كان سائد حينها، إنه الناس كانت أصحاب أرض؟
– نعم، إلهم نصف الأرض المحيطة بالقرية اللي زرعوها. ما أعطاهم أرض المرج، أعطاهم الأرض الجبلية اللي كانوا ساكنين فيها. وكل واحد أخذ قطعة أرض، يمكن 10 – 20 دونم، عمّرها زيتون ولوز وموجود اللوز والزيتون لليوم.
– هل كل شخص أو عائلة كانت عارفة وين أرضها؟
– طبعاً. كل واحد له حدود ومقسمة ومعروفة.
– ماذا تقول إذن عن ادّعاء الحركة الصهيونية بأن الناس كانت مجرد فلاحين ورعايا ولم تكن أصحاب وطن؟
– لأ. أهل الغبية الفوقا والتحتا كان إلهم بالأرض الجبلية النصف حسب اتفاقية بينهم وبين رفيق بك بيضون ويوسف بك الخليل.
– هل هذي المعلومة مكتوبة أم أنها متداولة

שנקרא בטורקית "וירקו". הפאודלים קנו אדמות ונתנו אותם לאיכרים. קבצות האיכרים האלה הם שהקימו את הכפרים באזור וביניהם אלע'ביה אלתחתא ואלע'ביה אלפוקא. האדמה אמנם הייתה של הפאודלים אבל כעשר או שתים עשרה שנים לפני הנכבה היה הסדר בין הפאודלים לבין התושבים שבמסגרתו הפאודלים ביקשו מהתושבים לעבד ולפתח את אדמות הגבעות שהם גרים עליהן, לנטוע בהם עצים, ומי שעשה כן קיבל לעצמו חצי מהאדמות שהוא עיבד. עצי הזית והשקדים עדיין עומדים על הגבעה. הסדר זה היה ידוע לכל הזקנים של הכפר. אני לא יודע אם הוא נרשם באיזה מקום אבל התושבים ידעו זאת וכל אחד ידע איפה בדיוק האדמה שלו ואיפה האדמות של השכן שלו. זה אומר שבבעלות התושבים יש חצי מאדמות הגבעות שגרו עליהם. כאשר בני דודיי הפליטים באו לבקר אותנו, הלכנו לאתר הכפר והם ידעו להצביע על האדמות של כל אחד ושל המשפחות האחרות.

אנחנו לא נשארנו שם הרבה זמן. רק כמה שנים ובאנו בחזרה למסמס. זה כמובן היה לפני 48.

אבל היה לי עדיין קשר עם אלע'ביאת כי הדוד שלי, אסעד אלקאסם אלעבּורה, נשאר שם. גם הדודים שלי מצד אמא משפחת אבו שהאב היו שם. דודי מחמד אבו שהאב היה באלע'ביה אלפוקא ודודי עבד אלרחמן אבו שהאב היה באלע'ביה אלתחתא. יש להם קרובי משפחה כאן במסמס. אחרי הגירוש ב 48 הם באו לכאן לתקופה קצרה, נחו ועברו לגדה המערבית. משם לירדן וחלקם הגיע לאלשאם (סוריה). לא יודע למה לא נשארו במסמס, למרות שיש להם רכוש כאן, יש להם אדמה.

לפני 48 אלע'ביה אלתחתא הייתה סמוכה למשמר

ومعروفة بين الناس فقط؟
– لا أعرف إن كانت مسجلة. ولكن الناس تعرف أرضها. أولاد عمي لما أجوا هون يزورونا ورحنا معهم للغبية قالوا هون كانت أرضهم وهون كان بيتهم وهون دار جيرانّا. عارفين لليوم كل واحد وين أرضه وبيعرفوا حدود القطع.
– أنت نفسك بتعرف الغبية ومواقع البيوت؟
– نعم أعرفها، قبل التهجير كنت أزور أقاربي كل سنة بالأعياد. كنا نزور عمي وكان النا عمّات وأقارب وأخوال. كنت بالسنة أزورها مرتين أو ثلاث. بعرف الغبية الفوقا والغبية التحتا مع العلم أن الغبية التحتا آثارها كلها راحت. كان فيها آخر أثر مسجد ولكنهم مسحوا المسجد. واليوم الغبية التحتا داخلة في أرض مشمار هعيمق.
– بأي سنة هدم المسجد؟
– بالخمسينات، بأواخر الخمسينات.
– ممكن توصف المسجد؟
– كان مسجد بسيط. عبارة عن غرفة وبها مصلّى. ما كان فيه مئذنة أو قبة.
– كم عدد سكان الغبيات؟
– في ال 48 كل قرية كانت تقريبا بحجم مصمص. يمكن بال 48 كل قرية كان فيها بتقديري حوالي 300 – 350 شخص.
– والنغنغية؟
– النغنغية كانت في أرض المنسي ومش تابعة للغبيات. كان فيها قبائل بدو منها النغنغية. بس لما نقول غبيات، المقصود القريتين الفوقا والتحتا. والمنسي كان فيها سبع حمايل بدو. كانت كبيرة.
– ما هي أسماء العائلات التي سكنت الغبية الفوقا والتحتا؟
– أذكر دار أبو شهاب، كانوا في القريتين التحتا والفوقا، عمي أسعد العبورة، دار الرزّي وموجودين اليوم في جنين، أبو المسفط، أبو غريّب، أبو خـُرج، أبو زبتـّة. ابن عمتي ساكن اليوم في مخيم جنين، هو ولد بالغبية وتهجر منها وهو كبير. هو أكيد بيعرف هاي المعلومات. وبيعرف كل أهل الغبية الفوقا والتحتا والنغنغية.
– هل كانت حياتهم قبل ال 48 مشابهة لحياة أهل مصمص ومشيرفة والمنطقة؟
– نعم ولكن كانوا متقدمين أكثر منا. هون بمصمص ومشيرفة وأم الفحم كانوا يحرثوا على الدواب، هناك وصلوا إنهم يحرثوا على التراكتور. أو على البـُلـُّق، مثل اللجون، كان عندهم حصادات مش مثلنا بالمنجل، كان عندهم تراكتور جنزير وما كان منه هون. كانت حياتهم الاقتصادية والاجتماعية أحسن من عندنا بفضل أرضهم الزراعية. وكان عندهم كومباين، حصـّادة. كان عندهم خير كثير وكانوا يزرعوا بساتين وخضروات وسمسم ذرة وشعير وقمح وكانوا يربوا مواشي، كانت حياتهم المادية أحسن. مثل اللجون لأنها بالمرج وارضهم زراعية فكان مستوى معيشتهم أحسن.
– وين تقع أراضي الغبيات؟
– أراضيها عند منطقة مشمار هعيمق بالمرج تحت، والغبية الفوقا أراضيها على جنبهم بينهم وبين منطقة لدّ العوادين، عند "هيوجيب"، هذا المرج كله زائد الأرض الجبلية لحد النغنغية وأرض المنسي. يعني اليوم لما تسافر على حيفا وتشوف الفسحة بين الغبية الفوقا والتحتا هناك كانت البيادر تبعهم.
– أين تقع المقبرة؟

העמק ורק גדר הפרידה ביניהם. הם היו שכנים. היחסים בינהם היו יחסים טובים. עד כדי שמח'תאר משמר העמק, סלעם היה שמו, ביקש מדודי עבד אלרחמן אבו שהאב שישאר באלע'ביה ולא יעזוב. אבל הנסיבות לא איפשרו שישאר. מי שהיה נשאר בזכות היהודים היו מסתכלים עליו בצורה שלילית. [סלים שמוזכר כאן ובסיפורים של רוב הפליטים בחוברת זו, הוא כינויו של חבר קיבץ משמר העמק אברהם דיאמנט שהיה אחראי הבטחון של הקיבוץ ובמסגרת תפקידו היה גם אחראי מטעם הקיבוץ על הקשר עם הערבים בסביבה].

אני הכרתי את הכפר לפני 48 כי נהגתי לבקר את הדודים שלי בחגים פעמיים שלוש בשנה. אני מכיר את שני הכפרים למרות שכל שרידי אלע'ביה אלתחתא נעלמו. אחרון השרידים היה המסגד, מבנה פשוט ללא צריח או כיפה, אך הם מחקו גם אותו, אולי בשנות החמשים. היום שטח אלע'ביה אלתחתא נחשב לחלק מקיבוץ משמר העמק.

אלנע'נע'יה היה בשטח אלמנסי. גרו בו שבטים בדוים, אחד מהם שבט אלנע'נע'יה. אני לא יודע עליהם. יש לי בן דודה שגר היום במחנה הפליטים ג'נין, הוא נולד באלע'ביה וגורש ממנה ומכיר את כל המשפחות.

תושבי אלע'ביה היו מתקדמים יותר מתושבי הכפרים שלנו כאן, מסמס, משירפה ואם אלפחם. כאן חרשנו את האדמה במחרשה והם היה להם טרקטור. היו להם קומביין ואנחנו קצרנו במגל. מצבם החברתי והכלכלי היה דומה למצב כפר אללג'ון. יותר טוב משלנו כאן. זאת בזכות אדמתם החקלאית. היו להם יותר אדמות אז היו צריכים מיכשור יותר טוב. היה להם יבול יותר טוב אז הכלכלה הייתה טובה יותר.

צבא הגנה לישראל

רשיון כניסה - חד פעמי

№ 17463

רשאי להכנס לשטח הסגור הנ"ל.

רשיון זה ניתן בכפיפות לתנאים הבאים:

2. במקרה של אבדן הרשיון, על בעל הרשיון להודיע על כך מיד לתחנת המשטרה הקרובה ביותר.

3. על בעל הרשיון לשאת עמו תעודת זהות לשם זהוי נוסף.

4. על בעל הרשיון לשאת עמו רשיון זה כל זמן שהותו בתחומי האזור הסגור.

5. הנני אוסר על בעל הרשיון להמצא בשטח הסגור הנ"ל לאחר גמר תוקף הרשיון.

תוקף רשיון זה מיום 7.12.58 עד יום 7.1.59

ניתן ביום 7.12.58

אלוף הפקוד

(חתימה)

מטעם ראש המטה הכללי של צה"ל

– كان هناك مقبرة ولكن ما بعرف وينها بالضبط. إذا بدّك معلومات دقيقة، بعينك الله، بنروح على جنين عند ابن عمتي. هو كان كبير وأبوه انقتل فيها. قتلوه اليهود في ال 48 في الغبية.

– شو اسمه؟

– الشهيد اسمه عبد القادر الرزّي. لما احتلوا البلد هو ظل فيها وما طلع فانقتل.

– مين كان المختار قبل التهجير؟

– كان اسمه محمد صالح أبو شهاب. أعتقد انه كان مختار الفوقة.

– هل كانت مدرسة بالبلد؟

– لأ، كان هناك مدرسة بالمنطقة، اليوم قريبة من مدراخ عوز، بتبيـّن شجراتها من الشارع، بالمنسي. كانت مشتركة للغبية الفوقا والتحتا والمنسي وكل المنطقة. كانت مدرسة ابتدائية ولليوم موجودات الشجرات اللي كانوا حواليها. مش عارف إذا المبنى موجود. مدرسة المنسي.

– احكي لي عن العلاقة اللي كانت بين الغبيات ومشمار هعيمق قبل النكبة.

– علاقة جوار حسن. يمكن كانوا يتزاوروا. إذا كانت تصير مشكلة على حدود أرض كانوا يقعدوا ويحلـّوها.

– ما كان شكوى أو تذمر تجاه اليهود انهم استولوا على الأرض؟

– لأ، مشمار هعيمق كانت قائمة من قبل. من زمان. كان بينهم علاقة عمل وتجارة. الدليل إنه آخر مختار بمشمار هعيمق وكان اسمه سليم قال لخالي عبد الرحمن أبو شهاب إنه بلاش انتو تتركوا البلد واحنا بنحميكم ولكن هو فضّل يترك البلد على إنه يظل عند اليهود لوحده لأنه النظرة عليه راح يكون مشبوه. هل خالي صدّق المختار أم لأ ما بعرف. بس هذا اللي سمعته.

– كيف تم التهجير؟ هل كان مفاجيء أم كانت مناوشات وتمّ على فترة طويلة؟

– كان القاوقجي، قائد جيش الإنقاذ، بالمنطقة. صار قتال بين جيش الإنقاذ وبين مشمار هعيمق، قوات القاوقجي دخلت على مشمار هعيمق، أهل مشمار هعيمق انسحبوا من البلد، ووصلت الدبابات العربية لمشمار هعيمق وبعد فترة وصل أمر لجيش الإنقاذ بالانسحاب، استغرب الناس هذا القرار وقالوا إنه صرنا واصلين، قال الجيش ما بنعرف، أجانا أمر بالانسحاب. وانسحب الجيش واستحكم في الغبية الفوقا. حاربوا عدة أيام من هناك وساعدوهم ثوار من أهل البلد. بعد كم يوم اليهود تقدموا نحو البلد واحتلوها، وأهل البلدين هربوا، كان عندهم عربَيات بتجرها الخيل، كل واحد أخذ ما حملت إيده وهربوا إلى اللجون. ومن اللجون انتقلوا غلى زلفة ورمانة، وبعدين للضفة الغربية. بالغبية انقتل كم واحد من جيش الإنقاذ ومنهم واحد من البلد عبد القادر الرزي.

– متى كانت هذي المعركة؟

– ما بعرف. بس الناس كانت زارعة الأرض. والدنيا حامية. زي عندنا في مصمص وام الفحم. كانت الناس زارعة أرضها باللجون والزرع طالع وبعدها تهجرنا. رغم احتلال اللجون والمنسي والمرج كنا احنا نروح من هون من ام الفحم ومصمص ومشيرفة على المرج ونحصد الزرع تبعنا. إحنا ما كنا محتلين بتلك الفترة. لما يشوفونا اليهود بالمرج، كانت تطلع الدبابة من العفولة باتجاه المرج، كانوا يحطوا الرشاش ويطخوا علينا بين الزرع حتى يقتلوا الناس اللي بيجوا يحصدوا.

הגורן של הכפר היה בשטח המישורי שבין אלע׳ביה אלפוקא לאלע׳ביה אלתחתא ליד כביש ג׳נין חיפא. אני לא יודע בדיוק איפה בית הקברות של הכפר. אבל בן הדוד שלי בג׳נין בטח יודע. דרך אגב אבא שלו נהרג ב 48 בתוך הכפר. הוא סירב לצאת והיהודים הרגו אותו. שמו עבד אלקאדר אלֶרזי.
למרות כיבוש אללג׳ון ואלמנסי והעמק, אנחנו תושבי אם אלפחם ומסמס ומשירפה הגענו לאדמות שלנו באללג׳ון והבאנו את היבול שלנו. כשהיהודים היו מרגישים שיש מישהו בשדות היו יוצאים מעפולה לכיוון העמק ומכוונים את מכונות הירי ויורים לעבר האנשים שבאו לקצור את החיטה שלהם. באותם ימים, הכפרים כאן לא היו תחת שלטון יהודי. הם לא נכבשו ב 48. היהודים תקפו את משירפה, הרסו כמה בתים וגנבו את הפרות ואת הצאן. תושבי משירפה ואנחנו עימם ברחנו, אנחנו פחדנו שיתקיפו את מסמס כמו שהתקיפו את משירפה ולכן ברחנו. התחבאנו במטעי זיתים בכניסה של אם אלפחם. כל משפחה בנתה לה אוהל וגרה בו. ביום היינו הולכים לכפרים ולאדמות, עובדים באדמה, ובלילה היינו חוזרים למאהל. היינו עקורים. חוץ מאבא שלי ז״ל, הוא היה קצין בצבא הטורקי והיה לו רובה. סירב לעזוב את הבית ונשאר לבדו שם. הסיפור הזה ב 48 אחרי שהתקיפו את משירפה. היהודים בעצם לא היו באזור הכפרים שלנו עד מאי 1949 אחרי שהמלך עבדאללה הסכים למסור את המשולש לישראל בהסכם רודוס. רק אז באו היהודים. אני זוכר שצבא ישראלי עבר כאן בואדי עארה, הכריזו ברמקול על עוצר, אספו את כל כלי הנשק שהיו אצל התושבים. לצערי, היהודים ידעו אצל מי יש נשק, היו להם שמות של מי שמחזיק בנשק.

– متى وكيف كان الهجوم على الغبيات؟
– جيش الإنقاذ كان صار منسحب والهجوم على الغبيات كان مخطط ومباغت. الناس هربوا. واللي ظل بالبلد انقتل. هيك تهجرت كل منطقة المنسي وقراها.
– كيف كان الوضع بقرى أم الفحم يتلك الأيام؟
– بعد ما اليهود هجموا على مشيرفة، هدموا فيها كم دار وخرّبوا، وسرقوا البقر والمواشي، هربنا احنا وأهل مشيرفة، خفنا إنهم يهجموا على مصمص مثل ما هجموا على مشيرفة، وكنا نتخبّا بالليل بمنطقة الواحة بمدخل أم الفحم، كان هناك مزروع زيتون، كل واحد بنى خربوش. بالنهار كنا نيجي على البلاد ونزرع ونفلح ووقت المغرب نرجع. كنا مهجّرين. ما عدا أبوي الله يرحمه، كان معه بارودة وكان ضابط بالجيش التركي، فكان ينام بالدار وما يطلع منها. هذا الحكي بال 48 بعد الهجوم على مشيرفة، وبعدها اليهود ما عادوا للمنطقة حتى شهر 5 سنة 1949 بعد تسليمنا باتفاقية رودس. أذكر إنه مرّ الجيش الإسرائيلي من هون، شارع وادي عارة، أعلنوا بالسماعة عن منع تجول وجمعوا كل قطع السلاح من الناس، وللأسف كان اليهود معهم أسماء الناس اللي حاملة سلاح.
– بعدها كان حكم عسكري؟
– أنا عشت تحت الحكم العسكري حتى 1967. بقسم من المناطق ظل الحكم العسكري حتى آخر ال 67. كان اللي بدّه يروح للناصرة يحتاج تصريح. ولما تعلمت بالناصرة بالثانوية كنت مضطر آخذ تصريح. بالبداية الحاكم العسكري كان يعطينا تصريح شهري، بعد ما احتجّينا صاروا يعطونا تصريح كل 6 أشهر. ما زلت أحمل صور عن التصاريح. كان حكم شديد جداً، حتى لو عندك مريض ما كان ممكن تاخذه مباشرة للدكتور، كان لازم تنتظر للصبح وتطلب تصريح، كان الحاكم العسكري ينظر بالطلبات ويوزعوا التصاريح بعد ما يروح الحاكم العسكري، حتى لا تعرف تحتجّ أمامه إذا ما حصلت على تصريح. كان الحكم شديد، وكان صعب تلقى عمل. أنا مسكوني في حيفا بدون تصريح فسجنوني شهر في سجن كركور، كنت طالب مدرسة، أنهيت الصف الثامن ونزلت على حيفا أشتغل بالعطلة، أخذت معي شهاداتي لأثبت أني طالب، مسكني البوليس وحكموني لمدة شهر رغم اني ما زلت طالب بالصف الثامن. وهاي احنا هون.

אני חייתי תחת השלטון הצבאי עד 1967. מי שרצה לנסוע לנצרת היה צריך אישור. גם כשלמדתי בתיכון בנצרת הייתי חייב אישור מהמושל הצבאי. בהתחלה הייתי צריך כל חודש לבקש חידוש האישור. אחרי שהתלוננו הוא התחיל לתת אישורים לששה חודשים. אני עדיין שומר חלק מאישורים ההם. השלטון הצבאי היה קשוח מאוד. אפילו אם היה מישהו חולה בבית היה אסור להוציא אותו. הייתי חייב לחכות עד הבוקר כדי לבקש אישור. המושל הצבאי היה בודק את הבקשות ומוסר את החלטתו לאחד הפקידים והולך. רק אחרי כן האנשים היו מקבלים תשובות. כדי שלא יהיה אפשר לערער בפני המושל הצבאי אם הוא לא אישר את בקשתך. זה הקשה במיוחד על חיפוש עבודה. אותי תפסו פעם בלי אישור. הייתי בחיפא. הייתי בחופשת קיץ וזה עתה סיימתי כיתה ח׳ ורציתי לעבוד בחופש הגדול כדי לחסוך קצת כסף לבית הספר בשנה הבאה. היו תעודות של בית הספר כדי להוכיח שאני תלמיד בית ספר. נסעתי לחיפא בלי אישור, וכאמור תפס אותי שוטר. לקחו אותי למשטרה, וכלאו אותי חודש בכלא כרכור.

بسام أبو زيتـّة يفتش عن بيت والده بالغبية
בסאם אבו זבַּתָּה מחפש את בית אביו באלע׳ביה

شهادة

السيد محمود عبد اللطيف برق الليل – أبو محمد
ولد عام 1930

مكان الولادة:
قرية الغبية الفوقا

مكان الإقامة الحالي:
إربد – الأردن

أجرى المقابلة: سعيد عجّاوي
تاريخ المقابله : 28.6.2007
نقلت المقابلة: رنين جريس

عن موقع
www.palestineremembered.com

– ما هو اسم والدك؟
– عبد اللطيف محمود أحمد برق الليل
– واسم والدتك؟
– فاطمة ياسين
– لماذا سمّيت البلد بالغبية الفوقا؟
– ما بعرف، في واحدة على راس الجبل وواحدة بالمنخفض، أرض سهل، والفوقا بجبل عالي. الغبية الفوقا بطلعها بس جحش أما سيارة ما بتطلع. بس الغبية التحتا، سيارات بتيجي عليها.
– هل تتذكر عدد سكان القرية؟
– المشهورين بالبلد 4 – 5 عيال، وكانوا سكان الغبية الفوقا والتحتا، 1000 – 1500 إنسان، واحنا كنا نتبع لام الفحم. ام الفحم كانت من الشرق. ام الفحم كان فيها مركز بوليس وحاكم عسكري، بس عنا ما كان فيها ولا مغفر.
– احكيلي عن الأرض والتضاريس؟
– مرج ابن عامر بتبع للغبية الفوقا والتحتا، واحنا بنينا على الجبال، أرض القرية جبل وبساتين، غير هيك ما في، الغبية التحتا اللي كانت منبسطة، المرتفعات كان فيها السكان. كان في ينابيع ميّه من مرج ابن عامر، تكبّ بنهر المقطع، اللي كان شمال الغبيّة. الوادي كان ييجي من جنين على مقيبلة على العفولة وبغرّب على حيفا. جريان الميّ كان على مدار العام ومرج ابن عامر كان كلّه ميّ. بس كان في مجاري ميّ صغيرة من السهل.
– ما هي حدود البلد؟
– من الشرق كان في المنسي وخربة العوادين، ومن الغرب كان مشمار هعيمق، كانت تبعد عنّا عدة أمتار أو نص كيلو، من الجنوب كان في الكفرين وعرب الروحا، بس هذول أنا ما رحتهم. كان في كبّانيّة الورقاني، كانت بمرج ابن عامر بالسهل، هاي المستوطنة اللي كانت جنبنا مثل مشمار هعيمق.
– بدي اسأل عن العلاقات مع اليهود؟
– كنا عايشين مع بعضنا، أبوي كان يتاجر بالحلال كان يتشري عجول من العرب ويبعث لليهود بالعفولة ومشمار هعيمق والورقاني.

עדות

מחמוד עבד אללטיף

מקום לידה:
אלע'ביה אלפוקא

מיגורים נוכחיים:
אִרבד – ירדן

מראיין: סעיד עג'אוי, ירדן
תאריך הראיון: 28.6.2007
תמלול: רנין ג'ריס

מאתר:
www.palestineremembered.com

שמי מחמוד עבד אללטיף מחמוד ברק-אלליל, שם אמא שלי הוא פאטמה יאסין. היו שני כפרים שקראו להם אלע'ביה, אחד בשקע, במישור וקראו לו אלתחתא, והשני על הגבעה וקראו לו אלפוקא. מכוניות לא היו יכולות לעלות לגבעה, רק חמורים. ב 48' היו בשני הכפרים אולי -1000 1500 תושבים. אנחנו היינו שייכים לאם אלפחם. באם אלפחם הייתה תחנת משטרה ומושל צבאי.
בנינו את הבתים שלנו על הגבעה. מולנו היה מרג' אבן עאמר (עמק יזרעאל) שעבר בו נחל אלמקַטַע (קישון) שהיה צפונית לאלע'ביה ועבר מג'נין לאלמקיבלה, עפולה, ואחר כך מערבה לחיפא. הוא זרם כל השנה. ממזרח לנו היו כפרי אלמנסי וח'רבת אלעואדין, ממערב משמר העמק, שהיה רחוק מאתנו מטרים ספורים. מדרום היו אלכּפרין וערבּ אלרוחא. אני לא ביקרתי במקומות האלה. הייתה גם מושבת אלוַרקאני בעמק.
היחסים עם היהודים היו טובים. אבא שלי היה סוחר בבקר ובצאן. היה קונה עגלים מהערבים ומוכר אותם ליהודים במשמר העמק, עפולה ואלורקאני. מהיהודים היינו קונים ענבים ותפוחים ומוכרים אותם. היחסים היו ידידותיים. הם הגיעו לשמחות שלנו. בחג אלאדחא (הקרבן) וברמדאן, המח'תארים שלהם נהגו לבקר אצלנו. מח'תאר משמר העמק שמו היה סלים. אבא שלי היה ביחסים טובים עם המח'תאר של היהודים והכיר גם את הנשים שלהם. באללג'ון, הכפר הסמוך, הייתה חברת אוטובוסים. לאוטובוס קראנו אבו חבּלה [בעל החבל], כי הפעילו אותו ידנית. אוטובוס אחד היה יוצא בבוקר מג'נין ואוטובוס שני היה חוזר בסוף היום. אני נסעתי בקו הזה כשהייתי צריך לנסוע לרופא בחיפא וכשהיינו

كنا نجيب عنب من عندهم وتفاح وفواكه ونتاجر فيها. بالدّين لأنه ما كان في مصاري. العلاقات

– العلاقة كانت ودية وكانوا يشاركونا بأفراحنا، بالأضحى ورمضان كان المخاتير الكبار يعايدوا علينا. كان مختار مشمار هعيمق اسمه سليم. أبوي كانت علاقته مع مختار اليهود وكان يعرف النسوان قبل الزلام.

– طرق الغبية؟

– كان في شارع جنين حيفا وكان يمرّ من قدام الدور، كان خط رئيسي حيفا– جنين وبربط الاردن كمان، هذا كان تحت البلد. الطرق ما كانت معبدة أبداً. كانت كلها ترابية حتى بين المستوطنات نفسها.

– كان في شركات باصات؟

– كان في شركه توصل من جنين لحيفا، هدول باصات اللجون، الباص كان اسمه أبو حبلة، كانوا يشتغلوا على المانويل [يدوي]، يطلع من الصبح من جنين وما يرجع بنفس النهار ويرجع باص بداله. أنا طلعت بهاي الباصات لما كنت أروح على الدكتور بحيفا ونروح على جنين. أنا رحت على بلد اللي هي أصل ابوي، بلد الطنطورة.

– وين كنتوا وقت مجزرة الطنطوره؟

– كنا بيافا

– قديش كنتو تدفعوا لما تطلعوا بالباص؟

– قرشين أو قرش، ومرات ما يوخذوا مصاري من الأولاد. سكة الحديد كانت بعيدة عنا، كانت تيجي من الأردن وتطلع على حيفا.

– إحكيلي عن الحمايل والعشاير بالغبية الفوقا؟

– مختار البلد كان اسمه أبو شهاب، ما بتذكر العائلات. أبوي كانوا يقولوا عنه برق الليل لأنه ما كان يخاف، كان قوي، استلمته كلمة برق الليل وظلت ملزقة عليه، أبوي أصلا من الطنطورة.

– كان عندكو ديوان؟

– لا، ما كان في مضافة، كانت التركمان النغنغية، كان عندهم بيوت شعر، وكانوا يقعدوا فيها ويتسامروا، الناس كانت بسيطة جداً.

– هل كان في الغبية إشي مميز أو مكان مميز؟

– كان في مقام الشيخ أحمد والنسوان يروحوا يبخروا له، وكان أبو زريق كمان ولي والنسوان يروحوا عليه، بس هاذ كان ببلد ثاني. كانت الناس تروح وتحط شريطة هناك. الشيخ أبو زريق كان بين مشمار هعيمق والغبية التحتا، النسوان كانت تروح تنذر.

– خلينا نحكي عن التعليم؟

– إحنا كنا طاشّين، ما في منطقة نستقر فيها، كان في الجامع بالغبية التحتا، بس عنا بالفوقا لا مدرسة ولا مسجد، أنا درست بالمسجد سنة، كنت أغيب كثير أحسن ما الشيخ محمد يضربني بالفلقة. كان في مدرسة بالمنسي بس إحنا ما رحنا. المسجد كان صغير كان يوسع بالقوة ثلاثين مصلّي. كنا ندرس أحرف وقرآن.

– قديش الجامع بعيد عن بيتكم؟

– يعني اضرب حجر من بيتنا فوق بطب بالجامع.

– شو كنتو تقدموا للشيخ؟.

– قمح، بيض أو عشر قروش بالسنة كلها. كنا حوالي ثلاثين طالب. كنا نحط له شوك تحت الجاعد عشان يدق بقفاه ويفلّ، وكان اللي يختم القرآن نعمل له حفلة. اللي كان ينهي دراسته كان يكمّل بالمنسي. بس قلائل اللي راحوا. والبنات ما كانوا يدرسوا. الكتب كنا نشتريها من حيفا.

נוסעים לג׳נין. אני ביקרתי בכפר המקורי של אבא שלי - כפר אלטנטורה. כאשר קרה הטבח באלטנטורה היינו ביאפא. הכינוי של אבא שלי היה בַּרְק-אַלְלֵיל [ברק הלילה], כי היה ידוע כאדם אמיץ שלא מפחד.
באלע׳ביה אלפוקא לא היה דיואן. אצל ערב אלתֻרְכְּמאן באלנע׳נע׳יה היה אוהל. הגברים היו יושבים שם ומשוחחים. האנשים היו פשוטים. היה מקום קדוש ששמו אלשיח׳ אחמד, והנשים היו הולכות לשם ועושות טקסים. הן הלכו גם למקאם אלשיח׳ אבו זריק שבין משמר העמק לאלע׳ביה אלתחתא ונדרו אצלו נדרים. באלע׳ביה אלפוקה לא היה מסגד ולא היה בית ספר. מסגד היה באלע׳ביה אלתחתא. אני למדתי במסגד אצל השיח׳ במשך שנה. הייתי נעדר הרבה, כדי שהשיח׳ מחמד לא יתן לי פַ׳לַקָה (מכות במקל על תחתית הרגליים). באלמנסי היה בית ספר אבל אני לא למדתי שם. המסגד שבלאע׳ביה אלתחתא היה קטן. יכל להכיל 30 מתפללים. למדנו שם קרוא וכתוב וקראנו קוראן. שילמנו לשיח׳ בחיטה, ביצים או עשרה גרוש לכל השנה. היינו מפזרים קוצים על השטיח (מעור של כבשה) של השיח׳ כדי שידקרו אותו בטוסיק ויגרמו לו להסתלק מהר. מי שהיה מסיים אצלו כשנתיים, היה ממשיך בבית הספר אלמנסי, אבל לא כולם הלכו. הבנות לא למדו. קנינו ספרים מחיפאו. היה בחדר לוח וגיר. היה עוד מסגד בין אלמנסי ואלנע׳נע׳יה. השיח׳ היה גם אמאם וגם מורה. אבל לא היו הרבה מתפללים באזור שלנו. המסגד היה חדר אחד.
אני נולדתי בעמק. בזמן שאמא שלי עבדה בקציר, היא ילדה אותי, כיסתה אותי בערימת קש והמשיכה לעבוד. בסוף היום עטפה אותי בשמלה שלה, כי השמלות של הנשים היו גדולות, עשו אותן משלוש

كان بالصف قلم ولوح، بس دفاتر ما فيه.

– المسجد؟

– كان بينّا وبين عرب المنسي مسجد تابع للنغنغية، بين المنسي والنغنغية. المسجد اللي كنا ندرس فيه كان الشيخ والمدرّس والإمام نفس الشخص. بس أقول لك، هديك المناطق ما كان حدا يصلي فيها. المسجد كان صغير، غرفة صغيرة.

– الخدمات الصحية؟

– لما كان يمرض حدا كنا نعالجه بالطب العربي، بالأساس النسوان كانت شاطرة فيه، مرة طلع لي دمّل، أجا واحد جاب شفرة وشرط الدمل والجروح بعدها مبينة لليوم. مرة طلع لي دمّل بعيني والأولاد وقّعوني ورحت على الطبيب بحيفا. في بعض ناس كانت تروح تتعالج على المستوطنات وبالأساس على مشمار هعيمق.

– مين كانت الدايّة عندكو بالبلد؟

– ما بعرف شو اسمها. أنا انولدت بالسهل وأمي بتغمّر، غطتني بكومة قش وكملت حصيدة مع والدي. لفّتني بثوبها وروحنا لأنه ثوب المرة كان طوله حوالي ثلاثين متر، كانت تعمله ثلاث طيّات. امي ماتت هون بإربد، كان عمرها سبعين وأبوي مات وكان عمره فوق الثمانين.

– بدي اسألك عن المياه؟.

– كان عنا عين الطريمة، هاي بالسهل تحت البلد، هاي عين سايلة ليل نهار، من باطون، كانت الناس تملـّي على روسها وعلى الحمير، موجودة بمرج ابن عامر بالسهل، وغير هاي العين كان في ينابيع ماشية. الدواب كانت تشرب من الميّ السايلة بالعين، تعبّي المرة جرّة الفخار وتحطها على راسها، ومرّات بالقربة ويحطوها على الحمار. كانت بالغبية الفوقا في آبار جمع، بير محفور ويتملـّى بمية المطر، كان للبيوت.

– شو كان في دكاكين؟

– دكاكين كان في ثنتين، حسن الحاج وأبو زبتـّة. أبو زَبَته ظلـّه بجنين، كانت عريشة من دكانه جنب بيادر أبو شهاب. والثانية كانت على الشارع. كانوا يبيعوا كل شي، عجوة، سكر، رز، ملبس، راحة، ثوب للمرة، حطات، وكانوا يبيعوا على البيدر، نشتري من عنده، كان الواحد يوخذ كيس فاضي وينزل على البيدر ويعبي شو بدّه.

– كان في راديو؟

– كان في راديو على بطارية عند المختار، بس عنا ما كان في، كان يقول هنا الشرق الأدني من القدس. بس نشرة الأخبار كنا نسمعها، أصلاً المحطة ما كانت تذيع إشي غير الأخبار وتسكـّر.

– حلاقين؟

– ما كان في بالبلد، كانوا الحلاقين يطلعوا من حيفا وجنين، وكان يقبض على الموسم.

– أفران؟

– ما في أفران كنا نخبز على الطابون والحطب. الخبز كان طحين قمح، كنا نروح على مطحنة عرب المنسي ونطحن عليها. كنا نروح على الدواب نطحن، بس ما كان عنا بابور طحين بالبلد. والايجار كان قمح أو طحين.

– الخياطين؟

– كنا نشتري من الدكان دشداشة، سروال، عباية، المرة تجيب قماش وتخيـّط بنفسها. الخياطين كانوا بجنين وحيفا.

– كيف تقضوا أوقات الفراغ؟

שכבות. אמא שלי נפטרה כאן באַרבּד בגיל שבעים ואבא שלי נפטר כשהיה בן למעלה משמונים.
בכפר היו נביעות מים. אחת מהן היא עין אלטרימה, שהיה מעיין בנוי מבטון. זה היה בעמק. אנשים מילאו מים בכדים ונשאו אותם על הראש או העמיסו אותם על חמורים. ליד חלק מהבתים היו בארות לאיסוף מי החורף.
היה מכשיר רדיו אחד בכפר אצל המח'תאר. שמענו תחנה אחת היא "תחנת המזרח הקרוב מאלקֻדס". שמענו רק חדשות. התחנה הזאת הייתה משדרת רק מהדורת חדשות וסוגרת.

מרד 36

הייתי אז בן 6. הלוחמים היו בבית שלנו. היו מגוייסים וניהלו תקריות עם משמר העמק, עפולה ואלורקאני. אבל לא היו מראים את הנשק שלהם, כי פחדו ממשת"פים, וגם הבריטים היו עושים חיפושים. אני שמעתי רק על אבו דֻּרָה. אבא שלי היה ידו הימנית של אבו דֻּרָה. הצבא הבריטי היה עושה את דרכו מג'נין לחיפא ולהפך, והמורדים היו אורבים להם ויורים עליהם.
אבל, מה יעשה רובה מול מקלעים? האנגלים היו מחריבים את עולמו של מי שמוצאים אצלו נשק. הם באו כמה פעמים לכפר כדי לחפש נשק. אבא שלי היה מחביא את נשקו בלול של התרנגולות. הצעירים היו מתפזרים בשטח הטרשים ובהרים. האנגלים לא העזו לרדוף אחריהם בין ההרים. אם היו תופסים ערבי עם נשק, היו מוציאים אותו להורג, אבל יהודים לא. אני ראיתי יהודים במשמר העמק מסתובבים עם נשק, והאנגלים היו עוברים לידם ולא היו עושים להם כלום.
כאשר הייתי בן עשר, יצאנו מאלע'ביה. הלכנו לכפר אלקירה שליד חיפה. היה שם מחנה צבאי בריטי. אבא שלי עבד במחנה הצבאי. היה עושה כיסוי לרכבים

– ما كان في فطابيل، كنا نلعب دواحل، كل 100 دوحل بشلن، نلعب الصبّة والكابسة، نلعب على البيادر.
– والكبار؟
– المنقلة والفنجان
– بدنا نحكي عن الثروة الزراعية؟
– إحنا كنا مشهورين بالقمح والعدس والبقاليات، بس أكثر إشي القمح.
– المناطق الزراعية احكي لي عنها؟
– كنا نزرع تحت البلد بمرج ابن عامر. البيادر كانت تحت البلد وكانت كبيرة كثير، كانت الناس تحصد وتشتي الدنيا وما يلحقوا يضبّوا عن البيادر قد ما كانت مليانة. بس الناس كانت تساعد بعضها، اللي بخلّص يروح يساعد جاره. تلاقي على البيدر أربعة خمسة خيل تدرس، والتجار من حيفا تيجي تشتري الحبوب. أما خضار ما كان عنا. لأنه الأرض ما بتسمح. بس كان في تين ورمان والتفاح السكري بالوعر، هذا كان مشاع، يعني ما كان حدا يبيع، الكل يوخذ.
– أعلاف كنتم تشتروا؟
– لأ، من خيرات ربنا، ما كانت حدا يشتري تبن، كانوا يضبّوا تبناتهم وقمحاتهم بنفس الدار اللي ساكنين فيها، كان في كواير بالحيطان يضبوا المونة واللي يزيد يبيعوه. كان في تراكتور واحد عند جار أبو شهاب وجابه معه على إربد وحرث بإربد. كان يحرث لأهل البلد بالمقايضة. أما زيتون فما كان في كثير شجر.
– كنتو تربوا نحل؟
– آه طبعا، احنا لما طلعنا بال 48 ، أنا جيت على دار أبو دروبي وكان عنده 10 جرار عسل، وأنا فضّيت منهم واخذت مونة لأهلي.
– كيف كنتو تبيعوا المنتوجات؟
– كانت التجار تيجي على البلد من حيفا وجنين. يعني صار القمح كان يسوى أربع قروش بس. التجار كنا نبيعهم بفلوس ومش بالمقايضة. بس كانوا ييجو عنا من جبل حوران ويبيعوا بضاعة بالبلد، كانوا يجيبوا بندورة وبصل، كوسا، عنب.
– حكومة الانتداب كانت تقدم مساعدة؟
– لأ أبداً، لا كان عنا إرشاد زراعي ولا إشي، كانت العالم على البركة، بس مرّة واحدة أجا الانجليز وطخّوا كل الجاج لأنه قالوا انه في مرض بالدجاج.
– قبل النكبة شو اشتغلت؟
– أنا كنت أروح مع أبوي على الكوبانيات نبيع ونشتري. أبوي كان فلاح، يفلح بفترة معينة بالسنة وبعدين يبيع المنتوج. أبوي كان إله 6 أو 7 دونمات وفي ناس أعطوه كم دونم بالجبل، حوالي 10 دونمات. احنا بدارنا ما كان عنا مواشي وكنا نجيب من عمتي الحليب والزبدة.
– شو مع شباب الغبية؟
– كانوا يروحو على حيفا. إشي يتشغل بالسكة، إشي بالكوبانيات وإشي بالريفايناري، كان يضطروا يروحوا للمدن.
– هل شارك أهل القرية بثورة 36؟
– أنا كان عمري 6 سنوات، كان الثوار متواجدين ببيت أبوي، كانوا مجندين ويناوشوا الكبانيات، مشمار هعيمق والورقاني والعفولة. بس ما كان حدا يظهر السلاح لأنه الخونة موجودين، وبريطانيا دائما تفتش. أنا بذكر بس أبو دُرّه من بلدنا شارك بالثورة، وأبوي كان المساعد

של הצבא. היה לי אז אח אחד קראו לו אחמד. חיינו באוהל. הייתי עוזר לאבא שלי ועובד איתו. גרנו אצל אלחאג'ה כסלא, היא הייתה מנהיגת הכפר. הייתה פותרת סכסוכים והאנשים הלכו אליה ושתו אצלה קפה. הייתה מנהיגה ונפטרה כאן בארבד. אחרי אלקירה, הלכנו לכפר ג'מאסין אלשרקיה (מזרחית) שליד יאפא. אבא שלי הסתלק לבדו מאלקירה, כי האשימו אותו שגנב משהו מהמחנה הצבאי. הוא שלח לנו רכב להביא אותנו לג'מאסין. הוא גר בפרדס של חאמד אבו לבן. הוא קנה פרות, והתחיל למכור חלב ליהודים שבאזור שם. גרנו בבית בתוך הפרדס ששייך לבעל הפרדס. עבדנו גם בגיזום עצי התפוזים ופרי ההדר. אמא שלי עבדה בבית החולים בנקיון. נשארנו חמש שנים בג'מאסין. עד שקרה האירוע הראשון ביאפא: פועלים מצריים עבדו ליד בריכת המים שבפרדס אבו לבן. היו משקים ממנה את העצים והיו מגדלים בה דגים. זה ביום 27 בחודש רמדאן, היה קיץ, באו אנשי כנופיית שטרן, או ההגנה לא זוכר, והרגו אותם ליד הבריכה, כשהם אכלו את ארוחת הלילה לתחילת הצום. אחר כך הם פוצצו את הבית שגרה בו משפחת אלעיסוי מיאפא. כולם נהרגו חוץ מאישה אחת ובנה, שהתחבאו מתחת לאחד הקירות. למחרת באו האנשים והזעיקו את הצבא הבריטי. הם שברו את הקיר והוציאו את האשה ובנה בחיים. אנחנו ברחנו לפרדסים הפנימיים ושהינו שם שנה. אחריה חזרנו לאלע'ביה.

1948

צבא ההצלה בפיקודו של אלקאוקג'י הגיע לכפר עם 60 – 70 לוחמים. הם הכינו ביצורים וחפרו תעלות ליד הבית שלנו עד לסוף אלע'ביה אלפוקא. גם תושבי הכפר חפרו תעלות. 6-5 תעלות שצפו על משמר

الأيمن لأبو درّة. الجيش البريطاني كان يطلع من حيفا على جنين أو من جنين على حيفا، يناوشوهم الثوار من الجبال ويطخّوا عليهم. بارودة مقابل رشاشات شو بدها تعمل؟، بعدين كان الانجليز إذا لاقوا حدا مع بارودة يخربوا له الدنيا. الإنجليز أجو عدة مرات يفتشوا بيوت أهل البلد، ويفتشوا، أبوي كان يخبي البارودة بخم الدجاج. الشباب لما ييجوا الانجليز كانت تفرّ على الوعر والجبال، والانجليز كانوا يخافوا يطلعوا على الجبال. إذا كانوا يلاقوا عربي مع سلاح كانوا يعدموه. أما اليهودي ما كانوا يعدموه. كنت أشوف اليهود بمشمار هعيمق، يكون حامل سلاح والجيش يمر من جنبه وما يحكوا معه.

– متذكر أسماء السجون؟

– كان في سجن عتليت وسجن جنين.

– أثناء الثورة، كان اليهود يهاجموا القرى العربية، بتتذكر إذا هاجموا بلدكم؟

– لا، لأنه الكوبانية كانت بقلب البلد، كنا عايشين مع بعض.

– وعن قرار التقسيم سمعت؟

– آه سمعت فيه، الكل كان ضد هذا القرار، صار مظاهرات بحيفا وجنين بس عنا بالقرى لأ.

– احكي لي عن المرحلة اللي عشتها وانتقلت فيها من الغبية لمكان آخر.

– لما طلعنا من الغبية كان عمري حوالي 10 سنين، رحنا على بلد قضاء حيفا اسمها القيرة، وكان هناك كم (معسكر) جيش بريطاني، اشتغل أبوي بالكم، يعمل شوادر لسيارات الجيش. كان يومها عندي أخو واحد اسمه أحمد. عشنا ببيت شعر. أنا كنت أساعد أبوي واشتغل معه. سكنا عن حجة كسلى، كانت شيخة البلد، هي فكاكة المشاكل والناس بتروح تشرب قهوة عندها، كانت شيخة ويمكن ماتت هون بإربد. بعد القيرة رحنا على قرية جمّاسين الشرقية قضاء يافا. من القيرة أبوي فل لحاله لأنه اتهموه انه سرق من الجيش البريطاني، راح لهناك وبعث لنا ناس وسيارة وهربنا، لحقناه على جمّاسين. لما وصلنا لقينا أبوي ساكن ببيارة لواحد اسمه حامد أبو لبن. أبوي يومها كانت ظروفه أحسن، اشترينا بقر وصرنا نحلب ونبيع لليهود اللي حوالينا. إحنا قعدنا ببيت صاحب البيارة، بقلب البيارة، وأنا اشتغلت مع أبوي بالبيارة، كنا نسقي ونقصّ برتقال وحمضيات، أمي اشتغلت بمستشفى، كانت تشتغل غسالة. بجماسين سكنّا حوالي 5 سنوات. لحدّ ما صار أول حادث بفلسطين بيافا. كان هناك بركة ميّ لبيارة أبو لبن، كان فيها سمك ويسقوا البيارة منها. كان يشتغل فيها عمال من مصر. ب 27 رمضان، كان وقتها رمضان بالصيف، أجو عليهم عصابة شطيرن أو الهجناه ما بذكر، وذبحوهم على البركة وهم بتسحّروا. البيت اللي في البيارة نسفوه اليهود. في ناس من دار العيسوي من يافا ساكنين فيه، ماتوا وهم بالبيت وظلت واحدة وابنها طيبين جنب الحيط. الصبح فزعت العالم وأجا الجيش الانجليزي، كسروا الباطون وأطلعوا المرة وابنها. بس جوزها وبعض من أولادها ماتوا. هذا أول حادث. بالحالة هاي إحنا هجّينا على البيارات الوسطى، قعدنا سنة تقريباً. وبعدين رجعنا على الغبيّة. أبوي كان صار معمّر بيت.

– هل فكرت إنه أهل الغبية يدافعوا عن القرية؟

העמק. בלילות היו כמה שומרים שהסתובבו עם רובה אנגלי או צרפתי. פחדנו שיהודי משמר העמק יתקיפו אותנו.

צבא ההצלה נשאר אצלנו יומיים. באו כדי לכבוש את משמר העמק. היו להם תותחים, והפגיזו את המושבה. תושבי אלע׳ביה אלתחתא ברחו לאלע׳ביה אלפוקא. הכפר שלהם התרוקן. הלחימה התנהלה מאלע׳ביה אלפוקא. היהודים הוציאו את הילדים שלהם מהקיבוץ והכניסו לוחמים. המח׳תארים של היהודים והמח׳תאר שלנו ישבו ודיברו על הפוגה. בלילה הבאתי תה לחיילי צבא ההצלה אבל לא מצאתי אף אחד. כולם ברחו. רצתי לאבא שלי לספר לו ומיד היהודים נכנסו לכפר. גם תושבי הכפר לא היו בבתיהם. כולם ברחו. לקחנו שתי כריות ושמיכה ויצאנו. כל הכפרים על ציר ג׳נין נפלו, אלכפרין, אבו זריק, אבו שושה, אלקירה... יצאנו לכיוון אלמנסי, בבוקר ראינו שכל העולם התאסף שם. היינו האחרונים לצאת מהכפר.

מצאנו באלמנסי פצועים מצבא ההצלה, מצאנו הרבה פליטים. אולי אלפיים איש. ביום הגיע מטוס והפציץ ליד אלמנסי. היהודים פוצצו את הגשר שעל כביש ג׳נין-חיפא, פוצצו את בית הספר ואת טחנת הקמח. אנחנו הסתכלנו עליהם. היינו יושבים בעמק והלחימה הייתה בהרים.

ליהודים היו רכבים בריטיים. היינו מתים מרעב, כבר כמה ימים בשטח. אני ואמא שלי חזרנו לאלע׳ביה, נכנסנו לבית שלנו, קרענו כיסוי של שמיכה ומלאתי אותו קמח. הלכתי לבית אבו דרובי ולקחתי משם דבש וביצים. מצאתי חמור בכפר, העמסתי עליו מזרונים. כשירדנו לכביש האספלט היהודים תפסו אותנו. צעקו לעברנו ״יאללה מן הון״. המשכנו

– أجا جيش الإنقاذ بقيادة فوزي القاوقجي مع ستين او سبعين مقاتل، وعملوا استحكامات عند دارنا والخنادق لحد الغبية الفوقا. أهل البلد عملوا خنادق، أول خندق كان يمتد من عند دارنا، كان من صخر. حفرنا حوالي 5 أو 6 خنادق وكانوا يطلوا على مشمار هعيمق. وكان في شوية حرس بالليل ويكون معه بندقية انجليزية أو فرنسية. إحنا كنا نخاف إنه يهود مشمار هعيمق يهجموا علينا.

– قديش مكث جيش الإنقاذ؟

– يوم وليلة، أجو عشان يحتلوا مشمار هعيمق، كان معهم هاون وصاروا يضربوا على الكوبانية. أهل الغبية التحتا طلعوا على الغبية الفوقا وفضيت البلد وصارت المقاومة من الغبية الفوقا، يضربوا منها على المستوطنة. اليهود اطلعوا أولادهم وجابوا بدالهم يهود مقاومين. العصر اجتمعوا مخاتير اليهود ومختار بلدنا وطلبوا إنه نعمل هدنة. بالليل اجا أبوي وقال لي روح ودّي إبريق الشاي للمناضلين. رحت على الخنادق وما لاقيت ولا جندي إنقاذ، كلهم هربوا. رجعت أركض عند أبوي وقلت له المناضلين هربوا واليهود فاتوا على البلد. أبوي فات على عمتي وما لاقى حدا، فات على دار أبو دروبي، دار حسن الأحمد وما لاقينا حدا.

– لما طلعتو شو اخذتو معكم؟

– أواعينا، أمي أخذت لحاف ومخدات ثنتين وبس.

– صار فزعات إلكم من قرى مجاورة؟

– لأ ما صار، إحنا طخينا عليهم بالنهار وبالليل فلّينا.

– بتذكر قرى عربية سقطت قبل خروجكم؟

– آه، الكفرين، أبو زريق، ابو شوشه، القيرة، هدول ع خط جنين.

– انتم طلعتو مشي؟

– طلعنا باتجاه المنسي، طلع النهار ولاقينا العالم متكومة هناك. إحنا آخر ناس طلعنا من البلد. ولاقينا بالمنسي جرحى من جيش الإنقاذ ولاجئين، حوالي ألفين إنسان. لما طلع النهار أجت طيارة وضربت على منطقة المنسي. أجو اليهود ونسفوا الجسر اللي بربط جنين وحيفا، ونسفوا المدرسة وبابور الطحين، وإحنا نتفرج عليهم. إحنا قاعدين بالسهل عراة. والمقاومة شغالة بالجبال.

– شو عملوا اليهود بعد هيك؟

– كان معهم سيارات إنجليزية، إحنا متنا من الجوع، كان صار لنا كم يوم بالوعر. رحت أنا وأمي رجعنا على الغبية. وصلنا بيتنا، مزعت وجه لحاف وعبّت طحين، أنا رحت على دار أبو دروبي وجبت عسل وبيض، ولاقينا جحش وحمّلنا فراش عليه. لما نزلنا على الإسفلت مسكونا اليهود، قالوا لنا "يللا من هون". سحبنا حالنا ومشينا على المنسي. أمي وزّعت بيض للناس وطحين. لما خلص الأكل رجعت أنا وأمي، أبوي ما بعرف وين كان داير. عملنا نفس الشي وأخذنا جحش معنا ودرت على البيوت ولمّينا البيض والطحين وبابور الكاز وعسل وزيت وسمن. وإحنا طالعين مسكونا اليهود. سبّوا علينا وقالوا لنا إذا بترجعوا راح نقتلكم، بذكر واحد درزي كان يحكي معي. كان معهم رشاشات برِن من الجيش الانجليزي.

לאלמנסי. אמא שלי חילקה קמח ודבש בין האנשים. כשנגמר האוכל, חזרנו שוב אני ואמא שלי, לא יודע איפה היה אבא שלי. לקחנו חמור ועשינו אותו דבר: נכנסנו מבית לבית ואספנו ביצים, קמח, פרימוסים, דבש ושמן. ביציאה תפסו אותנו היהודים, קיללו אותנו, ואיימו עלינו שאם נחזור יהרגו אותנו. אני זוכר שהיה איתם דרוזי אחד שדיבר איתי. היו להם רובים מסוג ברן של הצבא הבריטי.

אבא שלי בא ואמר שהוא רוצה שנלך לזלפה ליד אללג׳ון. הלכנו ונשארנו בין עצי השקדים כמעט שנה. בקיץ, אבא שלי הלך לג׳נין, קנה מגל וקצר את השעורה שגדלה לידנו. השעורה הייתה לכל האנשים. אמא שלי ייבשה אותה על המחצלת, אבא שלי לקח את היבול לג׳נין, טחן אותו, הביא הביתה ואמא אפתה ממנו לחם. אחר כך עברנו ליד זבובה וגם שם שהינו במטע שקדים כל עונת הקציר. הצבא העירקי היה באזור, באותה תקופה היה קרב אלמקיבלה. כשהיהודים נכנסו לג׳נין, אנחנו עדיין היינו בזבובה (ליד ג׳נין). ראיתי את הקרבות. בג׳נין הערבים נלחמו טוב מאוד. היהודים נסוגו מאזור ג׳נין והלכו לעפולה, ואלמקיבלה נשאר עם הערבים.

נשארנו בזבובה כל עונת הקציר. אחר כך הלכנו לנאבלס, גרנו במחנה הפליטים עסכּר. גרנו באוהלים שהביא אונר״א. נתנו לנו נפט, פחם, קמח וקופסאות סרדינים. גרנו שם כמעט שנתיים. היה שם חורף קשה, היה שלג. החיים שלנו היו קשים מאוד. חרפה. באנו לעמאן. אבא שלי רצה להגיע לסוריה, כי קרובי משפחה שלו נמצאים שם, משפחת עשמאוי. בסוף הגענו לארבד. אבא שלי הקים אוהל, איפה שהיום זה רחוב אלהאשמי ליד מסגד הווקף. זה היה בתחילת שנות החמישים.

- رجعت على المنسي...
- أبوي أجا، وقال بدنا نرحل على زلفة جنب اللجون. رحلنا وقعدنا تحت اللوز حوالي سنة. وصار الشعير، أبوي راح على جنين وجاب منجل وصار يحصد. الشعير لكل الناس. أمي نشفته على الحصيرة وفركته وأخذه أبوي على جنين وطحنه وصارت أمي تخبزلنا. بهاي الفترة رحلنا على زبوبة وسكنا كمان هناك تحت اللوز. أجا الجيش العراقي وإحنا بزبوبة وقعدوا على تل الأحمر واليهود رايحين جايين قبال الجيش العراقي والجيش ما عمل إشي إلهم. اليوم لما شافوا إنه كنا نوخذ قمح من أراضينا اللي احتلوها صاروا يطخّوا علينا وقتلوا كم واحد. بزبوبة قعدنا سنة الحصيدة وبعدها رحنا على نابلس. صارت وقتها معركة المقيبلة، لما فاتوا اليهود على جنين واحنا كنا بزبوبة. انا شفت المعركة ولاقيت بارودة مرمية جنب يهودي مقتول، روّحت على زبوبة وحكيت لأبوي، قال لي ليش ما جبت فشك، قلت له خفت من الجثة وما أطلعت منها الفشك. المقاومة بجنين كانت جيدة جداً. اليهود وقتها انسحبوا من مناطق جنين وراحوا على العفولة وظلت المقيبلة مع العرب.

إحنا طلعنا على نابلس. سكنّا بمنطقة الخلة تحت الزيتون طبعاً، يومها كان مرج ابن عامر محتلينه كله. صار مخيم عسكر، وسكنا بشوادر اللي جابوها وكالة الغوث. وأعطونا كاز وفحم وطحين وسردين وسكنّا حوالي سنتين. مر علينا شتاء وثلجة، حياتنا كانت كثير صعبة، بهدلة. بعد سنتين أبوي حمّلنا بسيارة وأجينا على عمّان. أبوي كان بدّه يروح على سوريا لأنه جدوده هناك واللي هم آل عشماوي، وأخوالي كمان موجودين بسوريا، وكان إلنا أراضي هناك. قررنا نروح على سوريا. السيارة قعدت يومين بالطريق لعمّان، نزلنا على مثلت الرمثا ووصلنا بالليل متأخر. بالنهار أجا الباص من الرمثا، واجينا على إربد وما رحنا على سوريا. أبوي جاب شوالات وبطانيات وعملنا خيمة بشارع الهاشمي، وين جامع الأوقاف اليوم حالياً. هذا كان تقريبا بالخمسينات.

مرج بن عامر كما يشاهد من الغبية الفوقا
מרג' בן עאמר (עמק יזרעאל) כפי שנצפה מאלע'ביה אלפוקא

شهادة

السيدة رئيفة أبو زبتـة

مكان الولادة: الغبية الفوقا

سنة الولادة: 1937

الإقامة الحالية: أم الفحم

المقبرة فوق دارنا. خذوني على الغبية بعرف كل شي. بعرف وين كانت البيوت.

اليهود أخذوا البلاد برداً وسلاماً. صار شوية تطقطق. أجو علينا أهل الغبية التحتا لأن الطخّ أجا من جهة الغبية التحتا. إمي عجنت لجنين عجين عشان الصبح نفطرهم. ومرة أبوي عجنت مثلها عشان نطعم الناس. ما فكرنا يصير هيك. بالليل أجو علينا جيراننا البدو وقالوا اليهود هجموا. طلعنا من البلد، كانت الدنيا ليل. طلعنا احنا واللي أجو عندنا. وصلنا اللجون. رحنا على دار فاطمة الحاج نمر وفرشت قاع الدار. كل الناس تجمعت، احنا واهل الخربة الفوقا والبدو، صاروا يلموا بطانيات ولحفة وقعدوا وناموا بالخلا وجنب القبور، تالي الليل صارت الناس تتشروَد. إشي طلع برّة وإشي على ام الفحم، إشي بالحواكير، تحت الزيتون. دار رؤوفة أختي قعدوا هون حوالي سنة تحت الزيتونات بالعيون. هون بحاكورة غريّب كان يمكن عشر عائلات من الكفرين. وتشتتت الناس. قامت اليهود استحلت. الناس طلعوا خوف من اليهود. في يوم رحنا نودّي خبز لأختي رؤفة لقيناها راحلة. كانت متجوزة احمد الوهدان. قسم من أهل الغبيات راحوا على نابلس وجنين. أنا رحت عندهم وعرفوني وسألوا عن أبوي.

احنا ما أطلعنا معنا إشي. بعد فترة صارت هدنة وصارت الناس تروح على الأرض وتجيب محصولها، كان الزمن حصيدة. بعد ما طلعنا راحوا ناس على البلد ولقيوا أبو الرزّي مقتول، وكمان علي الشهاب، هذا بدوي، من جيراننا، انقتل. التقينا مع امه وهي تصرخ باب البيت لما سمعت عن ابنها. وأبو المسفط حسين لقيوه مقتول هناك. انقتلوا بدورهم.

واحنا باللجون، أنا رحت مع حياة امي ثاني يوم نجيب الجاجات، صارت تربط كل ثلاث جاجات وتحملني اياها. لما رجعنا على الدار لقينا لجنين العجين محلهن، مثل ما هنّ.

مختار اليهود قال لأبوي ما تطلعش، ولا يهمك ما تخاف. أنا سمعت هاذ الحكي من أبوي. بعد ما طلعنا أبوي ما رجعش على الغبيات. الناس اللي بتروح هناك حكوا لنا إنه الدار مهدمة.

עדות

ראִיפה אבו זַבָּתָה

מקום לידה: אלע'ביה אלפוקא

שנת לידה: 1937

מגורים נוכחיים: אם אל פחם

בית הקברות היה מעל לבית שלנו. קחו אותי אל אלע׳ביה ואני אזהה כל דבר. אני יודעת איפה היו הבתים. היהודים לקחו את הארץ בקלי קלות. שמענו קצת רעשים, קולות ירי, אנשי אלע׳ביה אלתחתא ברחו אלינו כי הירי הגיע מהכיוון שלהם. אמא שלי הכינה שתי קערות בצק כדי לאפות לחם למחרת בבוקר בשביל כולם, רצתה להכין ארוחת בקר לאורחים הלא קרואים מאלע׳ביה אלתחתא. (לא ברור למה הכוונה דווקא בגלל הגרשיים. אם זה באמת אורחים לא צריך גרשיים. אם זה אורחים אחרים, לא קרואים, כדאי להסביר בסוגריים למה כוונתה). גם אמי החורגת הכינה כמות דומה של בצק ללחם כדי לתת אוכל לאנשים שבאו להתחבא אצלנו. לא חשבנו שיקרה מה שקרה. בלילה, השכנים הבדוים הגיעו אלינו והודיעו לנו כי היהודים תוקפים. יצאנו מהכפר. היה לילה. גם אנחנו וגם אלה שבאו להתחבא אצלנו. כולנו יצאנו יחד. הגענו לכפר אללג׳ון. הגענו לבית פאטמה אלחאג׳ נִמְר, היא הביאה מזרונים לחצר ביתה, כל האנשים התאספו, אנחנו, אלע׳ביה אלתחתא, אלנע׳נע׳יה והבדוים. האנשים התחילו לאסוף שמיכות וישנו בחוץ וליד בית הקברות. אחרי כמה זמן האנשים התחילו לברוח. חלק ברחו החוצה וחלק לאם אל פחם, חלק בשדות וחלק בין עצי הזית. אחותי ראופה ומשפחתה גרו כמעט שנה בין עצי הזית באזור אלעיון (המעיינות) באם אל פחם. כאן באדמת עְ׳רַיבּ היו אולי עשר משפחות מכפר אלכפרין. האנשים התפזרו לכל עבר. היהודים כבשו. האנשים יצאו מתוך פחד מהיהודים. באחד הימים הלכתי לתת לחם לאחותי ראופה ולמשפחתה ולא מצאנו אותם. היא הייתה נשואה לאחמד והדאן. חלק מאנשי אלע׳ביאת הלכו לנאבלס (שכם) וג׳נין.

أنا طلعت من البلد وعمري 11 سنة. حاولت أروح مع أختي رؤوفة لما أجت من الأردن زيارة بعد ما فتحت الطريق مع الأردن. بس ما وصلنا. على التلة هناك شجرة بلوط ، هاي من دارنا وفوق. هاي البلوطة بتدلنا على كل الدور.

احنا والبدو جيراننا كنا نعمل نفس الأعراس. كانوا ينصبوا خيمة للعريس ويطبخوا بالقدورة ويعملوا لبن، النسوان كانت تطبخ اللبن والقدورة، وكانوا يحطوا حصيرة، ويقدموا عليها الأكل.
عند العريس كان شبابة ويرغول. ما كان في حدّا مثل اليوم.

وغنّت لنا من أغاني الأعراس كما غنوها في الغبيات

يا اهل الغريبة طلوا ع غريبتكم
يا اهل الغريبة طلوا ع غريبتكم
وان قصّرت خيلكم شدّوا عزايمكم
وان قصّرت خيلكم شدّوا عزايمكم
يا اهل الغريبة طُلّوا من السنة مرّة
يا اهل الغريبة طُلّوا من السنة مرّة
من العيدِ للعيدِ تَطلوا عليه مرّة
من العيدِ للعيدِ تَطلوا عليه مرّة
ومبارح يا رفيقة كنّا بالحارة
ومبارح يا رفيقة كنّا بالحارة
أصبح حنينك مع العصفور طيارة
أصبح حنينك مع العصفور طيارة
ومبارح يا رويدة كنت أنا وانت
ومبارح يا رويدة كنت أنا وانت
شو السبب يا رفيقة تتجوّزتِ
شو السبب يا رفيقة تتجوّزتِ

אני ביקרתי חלק מהם שם. הם זיהו אותי ושאלו אותי על שלום אבא שלי. יצאנו מהבית באלע׳ביאת ולא לקחנו איתנו כלום. כמה ימים אחר כך, האנשים החלו ללכת לאלע׳ביאת כדי לקצור את החיטה שלהם. היה קיץ ועונת קציר. אנשים מצאו את אבו אלֶרזי מת בלאע׳ביאת. גם עלי שהאב, בדוי שכן שלנו נהרג. ראיתי את אמא שלו צורחת כששמעה שהוא נהרג. גם את חסין אבו אלמספַ׳ט מצאו מת. אלה נהרגו בבתים שלהם.

כשהיינו באללג׳ון, הלכתי עם אמא שלי לבית שלנו באלע׳ביאת כדי להביא את התרנגולות. אמא קשרה כל שלוש תרנגולות יחד ברגליים ונתנה לי להחזיק אותם. כשנכנסנו לבית מצאנו את קערות בצק האפיה מונחות כמו שעזבנו אותן.

המח׳תאר של היהודים אמר לאבא שלי שלא נצא מאלע׳ביאת. אל תפחד, אמר לו. אבא שלי סיפר לי זאת. אבא לא הסכים. מאז שיצאנו את אלע׳ביאת אבא שלי לא זכה לראות אותו שוב. האנשים שהלכו לשם אחר כך אמרו לנו שהבית שלנו נהרס.

אני יצאתי מהכפר כשהייתי בת 11. כשאחותי ראופה באה לבקר אותנו מירדן, שם היא גרה, ניסיתי לקחת אותה לבית שלנו באלע׳ביאת אך לא הצלחנו להגיע אליו. על הגבעה שם יש עץ אלון, העץ הזה הוא קצת מעל לבית שלנו. עץ האלון הוא הסימן של כל הבתים.

محمود وزكي يكشفان عن مقبرة الغبية المهملة
מחמוד וזכי חושפים את בית הקברות המוזנח של אלע׳ביה

شهادة

السيد علي عبد الرحمن أبو شهاب
مكان الولادة: الغبية التحتا

سنة الولادة: 1920

الإقامة الحالية:
مخيم فلسطين – سورية

أجرى المقابلة: ركان محمود
تاريخ المقابلة: 5.7.2007

نقلت المقابلة عن موقع:
www.palestineremembered.com

اسمي علي الحاج عبد الرحمن أبو شهاب، ووالدتي الحاجة فاطمة محمد علي من الغبية وبالأصل من الكفرين.
أنا ولدت بالغبية التحتا وما بعرف معنى الاسم. القرية تابعة لقضاء حيفا الموجودة من شمال غرب القرية. بلدنا على منطقة سهلية ومن جنوبها جبال ومن شمالها مرج ابن عامر مثل الكف. غرب البلد كان وادي عين الصوصة، ومن الشرق وادي عين الحاج جميل، ويصبان في نهر المقطع المشهور. كانت ميّة الوديان تمشي بالشتا وتقف بالصيف.
من الشمال مرج ابن عامر ونهر المقطع وما كان قرى حتى نهر المقطع، أبو شوشة من الغرب ودالية الروحا من الشمال الغربي، من الشرق الغبية الفوقا وجنبها النغنغية، من الجنوب قرية الكفرين والجعارة. كان جنب البلد مستوطنة مشمار هعيمق من غربي القرية. هذي المستوطنة الوحيدة القريبة. كان حدنا على المستوطنة. العلاقة معهم كانت علاقة مش كثير منيحة لأنهم كانوا مستوطنين غزاة وضايقونا. أبوي انسجن ثلاث سنين ونص بعد ما حرق خشب الكيبوتس بسنة 1929. هو فعلاً حرق الخشب.
المستعمرة تأسست تقريباً سنة 1925 وفيها يهود من العالم. اليهود اشتروا هاي الأرض وبنوا عليها. الانجليز وفروا لهم كل الإمكانيات، كهربا وميّ. بنوا فيها جامعة، جابوا تراكتورات. وكل القرى العربية بالمرج ما فيها كهربا. العلاقة كانت قليلة جداً. بسنة 1948 أجا مختار مشمار هعيمق، كان يفهم عربي، يقول لنا إنه اللي بدّه يحارب يروح على حيفا، بس هون بدنا نعيش بهدوء، خلينا فلاحين نزرع سوا. قالوا الختيارية شكرا والشباب قالوا له الطريق اللي جيتها ما ترجع منها. ارجع من طريق الشوك مش طريق الزقتة، كان اسمه سليم، يمكن سليم شوفر. أذكر بالكيبوتس واحد اسمه أبراهام، كان يشتغل على التراكتور. قبل ما بنيت المستعمرة كان في طرق ترابية توصل بين القرى كلها ولكن بعد ما أقاموا الستوطنة سكّروا علينا كل هاي الطرق. كان طريق معبّد قريب منا هو طريق جنين حيفا. المواصلات بين القرى كانت معدومة ولكن لحيفا كانت تمرّ عدة باصات، كانت تيجي من جنين ومن نابلس ومن بيسان وغيرها. كنا كمان نروح على حيفا بالقارة اللي هي عربة تجرها جوز خيل، كنا نحمّل عليها بضاعة وغلّة ونبيعها بحيفا. كان بالبلد حوالي عشر

עדות

עלי עבד אלרחמן אבו שהאב

מקום לידה:
אלע'ביה אלתחתא

שנת לידה: 1920
מקום מגורים נוכחי:
מחנה הפליטים פלסטין, דמשק, סוריה.

מראיין: רכּאן מחמוד
הראיון נערך ביום 5.7.2007

עבור אתר האנטרנט
www.palestineremembered.com

- שמי עלי אלחאג' עבד אלרחמן אבו שהאב. אמי היא פאטמה מחמד עלי, במקור היא מאלכּפרין (כפר סמוך לאלע'ביה אלתחתא). אני נולדתי באלע'ביה אלתחתא. לא יודע מה פירוש השם של הכפר. הכפר היה במחוז חיפא. חיפא נמצאת צפונית מערבית לכפר. אלע'ביה היה ממוקם על מישור, לידנו מכיוון דרום היו גבעות והרים ומכיוון צפון היה מרג' אבן עאמר (עמק יזרעאל), היה חשוף כמו כף היד. מערבית לכפר היה נחל עין אלסוסה וממזרח נחל עין אלחאג' ג'מיל, שני הנחלים התחברו לנהר אלמקטַע הידוע. המים זרמו רק בחורף. מכיוון צפון היה מרג' אבן עאמר ונהר אלמקטַע, בין הכפר לבין אלמקטע לא היו עוד כפרים, רק עמק. ממערב היה כפר אבו שושה, מצפון מערב היה דאליית אלרוחא, ממזרח היה אלע'ביה אלפוקא ואלנע'נע'יה ומדרום כפר אלכּפרין ואלג'עארה. ליד הכפר מכיוון מערב הייתה מושבת משמר העמק. זו הייתה המושבה היחידה הקרובה אלינו. היחסים איתם לא היו כל כך טובים, כי הם היו פולשים זרים והיו מציקים לנו. אבא שלי שרף את העצים של הקיבוץ הזה בשנת 1929, נתפס והאנגלים שפטו אותו לשלוש וחצי שנים בכלא.

משמר העמק נוסד בשנת 1925 בערך. גרו בו יהודים מכל העולם. היהודים קנו את האדמה הזאת והקימו עליה את בתיהם. האנגלים עזרו להם מאוד. הם קיבלו מים וחשמל, בנו אוניברסיטה, הביאו טרקטורים ומכשירים חדשים. לעומתם, בכל הכפרים הערבים בעמק לא היה חשמל. היחסים איתם היו שטחיים מאוד. בשנת 48 בא המח'תאר של משמר העמק, הוא הבין ערבית, אמר שמי שרוצה להילחם שילך לחיפא או לתל אביב אבל פה אנחנו רוצים לחיות בשקט, אנחנו נעבוד באדמה ביחד. הזקנים אמרו לא תודה והצעירים כעסו והכריחו אותו לחזור דרך הקוצים ולא דרך כביש הזפת שהגיע ממנו. שמו היה סלים שופר. אני זוכר מהקיבוץ עוד אדם בשם אברהם. הוא עבד על הטרקטור. לפני שהקימו את המושבה הזאת היו דרכי עפר שחיברו בין כל הכפרים שבאזור, אבל אחרי שבנו את הקיבוץ סגרו בפנינו את כל הדרכים הללו. היה כביש מזופת קרוב אלינו

قارات، إلنا واحدة، لمسعود أبو السباع واحدة، راشد أبو زينة واحدة، وغيرهم. كان عندنا سيارة وكان أخي ابراهيم عبد الرحمن يسوقها. كانت سيارة شحن متوسطة، كانت لخدمة أهل البلد وتنقيل بضاعتهم، كنا نسافر لكل أنحاء فلسطين. كان محطة وقود بحيفا. كان في بلد جنبنا اسمها اللجون فيها واحد يجيب سولر ويبيع، فكنا نوصّيه. كان في شركة باصات باللجون لآل عودة، كان شركات ثانية تمشي بنفس خط جنين حيفا. كان محطة قطار بعيدة عنا 15 كلم اسمها محطة نهلال، على طريق الناصرة حيفا. أهل البلد ما كانوا بحاجة للقطار وما كانوا يستعملوه. شركة اللجون كانت توفر كل احتياجاتنا.

العائلات

العائلات التي سكنت في الغبية التحتا هي: أبو شهاب، أبو السباع، أبو زينة، الجمل، القريني، الكرنوس، القاروط، الغزاوي، الأعرج، البيطاوي، فليفل، الجربوع. كان مختار واحد للبلد اسمه سليمان أبو زينة. كان بالبلد 3–4 مضافات: لأبو شهاب والجربوع وأبو السباع وأبو زينة. كل يوم يساوي قهوة. كل مضافة كانت وساع، كانوا يضيفوا الناس ويطعموهم مع دوابهم. كان ساحة عامة بين البلد وبين شارع الزقتة. كانت البلد تعد أربع حارات بس كل واحد كان يبني ويسكن وين ما بدّه. احنا عائلتنا أجت تسكن في الغبية بعد ما صار مشاكل معها في منطقة ام الفحم.

معالم

– كان بظهرة برانس، جنب البلد، مغارة كبيرة قديمة بتسع 100 راس بقر، كنت فيها ونمت فيها. بيقولوا انها من زمن الرمان وكنا نتآوى فيها.

– ما كان مدرسة بالغبية التحتا، كان فيها خطيب. بس كان في مدرسة ابتدائية ببلد قريبة اسمها المنسي وكنا نروح نتعلم فيها. الخطيب اللي كان يدرسنا كان اسمه الشيخ محمود العبورة، كان يعلم ويؤذن ويعالج الأولاد، كان يدرّس قراءة وقرآن وحساب. كان يتعلم عنده 10 – 15 ولد. أنا درست بمدرسة المنسي الصف الأول والثاني، كنت أروح وآجي مشي، كانت تبعد عنا حوالي 5 كيلو، مدرسة حكومية كانت مبنية من حجر، فيها 4–5 غرف. ما كان بنات يدرسوا بالمدرسة. مدير المدرسة كان اسمه أبو العبد البرقاوي.

– كان بالبلد مسجد، موقعه بشرق البلد، مبني من حجر وسقفه من باطون ولكن ما كان له مئذنة أو قبة. كان مفروش حصر. مساحته يمكن 10– 20 متر. المؤذن كان الشيخ العروري، وهو كان كمان خطيب وكان يعلم الأولاد. هو مش من البلد. ما كان مقامات دينية بالبلد، كان مقام الشيخ أحمد بالغبية الفوقا.

– كنا نتعالج بحيفا عند دكاترة. أو بمستشفى حمزة بحيفا. المطهّر كان ييجي كل شهر من صفورية. كان واحد بالبلد اسمه محمود الدحبورة يجبّر الكسور ويعالجها. كانت داية اسمها ام عبدالله اسماعيل الخطيب.

كان بالبلد عين شرق البلد اسمها عين الحاج جميل، وعين الصوصة غرب البلد. الغنم والبقر والحلال كان الها عين منفصلة، موجودة شمال البلد اسمها عين الزيتونة لأنها جنب الزيتون. عملنا جنبها ران طوله 4–5 متر ، حوض جنب العين لسقي الدواب.

كان بالبلد دكانين، لدار أبو شهاب ولأبو السباع. كانوا يجيبوا بضاعة من حيفا. كانت ملحمة لاسماعيل الخطيب. حلاق البلد كان محمود

הוא כביש ג'נין חיפא. לא הייתה תחבורה בין הכפרים, אבל לחיפא היה אפשר להגיע באוטובוסים, עברו לידנו כמה אוטובוסים ביום, היו מגיעים מג'נין או נאבלס [שכם] או ביסאן [בית שאן]. היינו הולכים לחיפא גם על כרכרה קשורה לשני סוסים, היינו מעמיסים עליה את הסחורה והיבול שרצינו למכור בחיפא. היו בכפר בערך עשר כרכרות. לנו הייתה אחת, למסעוד אבו אלסבאע הייתה אחת, ראשד אבו זינה הייתה לו אחת ועוד. לנו הייתה מכונית. משאית בינונית. האח שלי אבראהים היה הנהג. הוא העביר סחורה עבור תושבי הכפר קודם כל, וגם אם היה אפשר לאנשים מחוץ לכפר. הוא העביר לכל מקום שרצו בפלסטין. תחנת הדלק הייתה בחיפא, אבל באחד הכפרים לידנו, אללג'ון, היה מישהו שמכר סולר, אז היינו מזמינים אצלו והוא היה מביא לנו חביות סולר. באללג'ון הייתה חברת אוטובוסים למשפחת עודה. החברה הזאת וחברות אחרות נסעו בקו ג'נין חיפא. תחנת רכבת הייתה רק בנהלל, רחוקה 15 קילומטר על דרך אלנאסרה [נצרת] חיפא. חברת האוטובוסים של אללג'ון הספיקה מהבחינה הזאת.

משפחות

המשפחות שגרו באלע'ביה אלתחתא היו אבו שהאב, אבו אלסבּאע, אבו זינה, אלג'מל, אלקריני, אלכּרנוס, אלקארוט, אלע'זאוי, אלאערג', אלביטאוי, פליפל ואלג'רבוע. לכפר היה מח'תאר ושמו סלימאן אבו זינה. בכפר היו 3-4 בתי אירוח, דיואן, לאבו שהאב, לאלג'רבוע, לאבו אלסבאע ולאבו זינה. כל יום היו מכינים קפה. הדיואן היה רחב, היו מקבלים בו את האורחים, מכבדים אותם ומאכילים אותם ואת בהמת המשא שלו.

הייתה חצר ציבורית בין בתי הכפר לבין הכביש המזופת. הכפר היה מחולק לארבע שכונות אבל כל אחד יכל לגור ולבנות איפה שרצה. המשפחה שלנו עברה לגור באלע'ביה בעקבות סכסוך שהיה לה באזור אם אלפחם.

אתרים

הייתה מערה גדולה בכפר באזור שנקרא ד'הרת בראנס. מערה עתיקה שיכלה להכיל כ 100 פרות. אני הייתי במערה הזאת ואף ישנתי בתוכה. אומרים שהיא מהתקופה הרומית. אנחנו גם היינו תופסים בה מחסה מהגשם.

לא היה בית ספר באלע'ביה אלתחתא. אך היה בה שיח'. בית ספר היה בכפר קרוב שמו אלמנסי. היינו לומדים שם. השיח' שלימד בכפר שמו אלשיח' מחמוד אלעבורה. הוא לימד ילדים, היה מואזן [קורא לתפילה] וגם נתן תרופות לילדים. הוא לימד קריאה, חשבון וקוראן. למדו אצלו 10-15 ילדים. אני למדתי בבית ספר אלמנסי כיתה א' וכיתה ב'. הלכתי ברגל. בית הספר היה רחוק 5 קילומטר מהכפר, בית ספר ממשלתי שהיה בנוי מאבן ובו 4-5 חדרים. לא היו בנות בבית הספר. מנהל בית הספר היה שמו אבו אלעבד אלבֵּרקאוי.

היה בכפר מסגד. היה בצד המזרחי של הכפר. היה בנוי מאבן והתקרה שלו מבטון. לא הייתה לו כיפה ולא צריח. בתוכו היו מחצלות על הרצפה. הוא היה חדר אחד גדול, 10- 20 מטר. המֻאַזִן היה אלשיח' אלערורי. הוא גם היה דרשן וגם מורה. הוא לא מהכפר שלנו. בכפר לא היו מקומות קדושים ידועים. באלע'ביה אלפוקא היה מקאם אלשיח' אחמד.

לא היו רופאים בכפר. היינו נוסעים לרופא בחיפא או לבית חולים בחיפא. היה בית חולים חַמָזָה. המוהל היה מספוריה. הוא

الدحبور. كنا ندفع له مدّ قمح بالموسم. كان عندنا طوابين بالبلد وبعدين صاروا يعملوا موقدة. الطابون على الحجر والزبل ولكن الموقدة على النار. أنا كنت بياع أقمشة، كنت أجيبها من حيفا، القدس والمجدل. كان عندي دكانة وكنت أطلع أبيع بين القرى على الجحش. كان عندي فرس أصيلة للسبق. لما اتحسنت الحالة فتحت دكانة بحيفا، واشتريت نص دونم في بلد الشيخ وعمرت بيت.
أهل القرية أغلبهم كانوا يشتغلوا بالزراعة، أكثر زراعة البلد كانت القمح والسمسم والذرة والعدس . في ناس اشتغلت بشركة الفاينري. أحنا عندنا لبيتنا 10– 20 راس بقر عربي.
الأراضي اللي كنا فيها هي مش إلنا، صاحب الملك كان يوسف بك الخليل. كنا ماخذين الأرض للزراعة وإلنا من محصولها 75%. أملاكنا موجودة بمصمص وبأم الفحم. الغبية كلها كانت تابعة للبيك. بيتنا كان بالحارة الشرقية، دورنا كانت من حجر من طابق واحد. سقوف الدور أغلبها من قرميد، بس المضافة اللي عمرناها كان سقفها باطون.

ثورة 36

الحاج عز الدين القسام أجا من قرية جبلة في سوريا إلى مدينة حيفا. الشيخ القسام جمع رجال وأعلن ثورة على الانجليز. كلنا شاركنا في ثورة 36. حسن الجربوع من بلدنا شارك بشكل فعلي. أهل الغبية هجمت على المستعمرة. أجا خبر إنه أبوي استشهد ولكن بعدين تبين إنه اللي استشهد كان من الكفرينز قائد المنطقة كان حسن المنصور من المنسي بأمر من أبو درة.

نكبة 48

قبل ال 48 كان بالبلد حوالي 10 بواريد. بلدنا كانت ملاصقة للمستعمرة. هم محصنين. احنا مكشوفين. يعني بالطخ علينا هرّبونا من البلد. أجا متطوعين يساعدونا من سوريا، غير جيش الإنقاذ. وبالمناوشات كانوا ييجو من القرى المجاورة. جيش الإنقاذ أجا ولكن خرّب بيتنا، سلّم البلاد وراحوا. الضربة القاضية كانت من الانجليز. كانوا يضيقوا علينا ويفتحوا الباب لليهود. عملنا استحكامات بالغبية الفوقا. بالغبية التحتا ما في مجال، لأننا كنا على مرمى العصا. لما اليهود كانت تهجم على القرى كان شباب القرى المجاورة يفزعوا ويساندوا. بالهجوم الأخير بال 48 كل قرى المرج سقطت بظرف أسبوع. مغادرتنا البلد كانت جماعية. اجتمعوا الختيارية وقالوا إنه بسبب إطلاق النار علينا من اليهود وكان الرصاص يدخل نص الدار، لازم نطلع على الغبية الفوقا نحتمي هناك. الغبية الفوقا استراتيجية، لولا انسحاب جيش الانقاذ كان مستحيل يحتلوها. لكن تركونا من غير سلاح وراحوا، رغم إنه هو اللي فتح بالمعركة. الهجوم على الغبية الفوقا كان هجوم كثيف. كان مع اليهود رشاشات. كانوا يضربوا علينا من المستعمرة. من الغرب، ومن الجهات الثانية ما كان علينا هجوم لأنه ما كان مستعمرات، كانت كلها قرى عربية. صح الهجوم كان قاسي ولكن ما معناه تطلع من البلد. بس انسحاب جيش الانقاذ هو اللي كسرنا. اليهود هجموا بالليل بعد العشاء. في زلمة ختيار رفض يطلع اسمه عبد القادر الرزي، اليهود لقيوه بالبلد وقتلوه. أولاده كانوا يحاربوا مع المناضلين. طلعنا من البلد بالليل، كل الناس طلعت وكل واحد المفروض يدبر حاله. طلعنا وما كنا مصدقين إنه يصير فينا هيك. وصلنا سورية واحنا نقول بكرة بنرجع.

היה מגיע פעם בחודש לכפר. אם מישהו היה נפצע ושובר איבר, היה מחמוד אלדחבורה היה מטפל בו ומחבר את השבר [עוטף מיישר את האיבר, עוטף אותו בבצק שנהיה אחר כך קשיח וקושר אותו לשתי חתיכות עץ לייצב אותו]. הייתה בכפר מיילדת, שמה אם עבדאללה אסמאעיל אלח'טיב.

בכפר היו שתי מכולות. אחת לנו ואחת לאבו אלסבאע. היו מביאים סחורה מחיפא. אסמאעיל אלח'טיב היה שוחט כבשים ומוכר בשר. הסַפָּר של הכפר היה מחמוד אלדחבור, היינו משלמים לו בחיטה בעונה. לא היו מאפיות, הנשים אפו בטבון שהיה נפוץ בכפר ומאוחר יותר אפו במוקֶדה [מוקד]. הטבון עבד על אבנים וזבל, המוקד עבד על עצים. אני מכרתי בדים. הבאתי סחורה מחיפא, אלקֻדס, ואלמג'דל. הייתי מסתובב בין הכפרים על חמור ומוכר בד. היה לי גם סוס גזעי לרכיבה ומרוצים. פתחתי חנות גם בחיפא, המצב הכלכלי היה טוב, קניתי חצי דונם בבַּלד אלשיח' [נשר כיום] ובניתי שם בית.

אדמות

רב תושבי הכפר עבדו בחקלאות. הם גידלו בעיקר חיטה, סומסום, תירס ועדשים. היו כמה שעבדו בחברת "פיינרי". לנו בבית היו תמיד 20-10 פרות ערביות. בשביל החלב. אדמות לא היו לנו. הבעלים של האדמות היה יוסף בק אלח'ליל. אנחנו חכרנו את האדמות וקיבלנו בתמורה 75% מהיבול ונתנו לו את השאר. האדמות שלנו היו במוסמוס ואם אלפחם. אלע'ביה היה שייך ליוסף בק. הבית שלנו היה בשכונה המזרחית. הבתים היו בנויים מאבן וכולם היו קומה אחת. רוב התקרות היו מרעפים ועץ אבל התקרה של הדיואן הייתה מבטון.

נכבה

לקראת שנת 48 היו בכפר כ 10 רובים. הכפר שלנו היה סמוך למושבה [משמר העמק]. הם היו מבוצרים ומסודרים. אנחנו היינו חשופים. זה אומר שהיה די במעט ירי כדי להבריח אותנו. הגיעו מתנדבים סורים לעזור לנו. גם צעירים מהכפרים השכנים היו נזעקים לעזרתנו כאשר היהודים היו יורים עלינו בתקופה שלפני הגירוש הסופי. צבא ההצלה הגיע אך הביא עלינו אסון, מסרו את הארץ והלכו. אבל מכת המחץ הייתה מצדם של האנגלים. הם חנקו אותנו ופתחו את השערים בפני היהודים. הכנו ביצורים באלע'ביה אלפוקא. כי בלאע'ביה אלתחתא זה לא היה אפשרי כי היינו בטווח הירי של הקיבוץ. הכדורים היו נכנסים לתוך הבתים שלנו. זקני הכפר התכנסו והחליטו שבגלל הירי של היהודים אנחנו עוברים לכפר אלע'ביה אלפוקא, שהיה לו מיקום אסטרטגי, שאי אפשר לכבוש אותו לולא נסיגת צבא ההצלה. הם הלכו והשאירו אותנו ללא נשק. למרות שצבא ההצלה הוא שפתח את המערכה לפני כן. המתקפה על אלע'ביה אלפוקא הייתה מתקפה חזקה. ליהודים היו מכונות ירי אוטומטיות, תקפו אותנו ממשמר העמק, מכיוון מערב. ההתקפה הייתה קשה, אבל לא גרמה לנו לעזוב את הכפר. נסיגת צבא ההצלה היא ששברה אותנו. היהודים תקפו בלילה אחרי תפילת אלעִשאא [תפילת הערב המאוחרת, כשעה וחצי אחרי השקיעה]. איש אחד, זקן, סירב לצאת מהכפר, שמו היה עבד אלקאדר אלרֶזי, נשאר שם, היהודים מצאו אותו והרגו אותו. הבנים שלו היו בין הלוחמים באזור. יצאנו מאלע'ביה אלפוקא בלילה. כל האנשים יצאו. הייתה יציאה המונית. לא האמנו שזה יקרה לנו. הגענו לכאן לסוריה בעודנו אומרים עוד מעט נשוב.

ذاكرات الغبَيّات

الغبَيّة الفوقا، الغبيّة التحتا، النغنغية

זוכרות את אלע'ביאת

אלעֶ׳בַּיָּה אלפוקא, אלעֶ׳בַּיָּה אלתחתא, אלנַעְ׳נַעִ׳יָּה

Remembering al-Ghubayyat

al-Ghubayya al-Fawqa, al-Ghubayya al-Tahta, al-Naghnaghiyya

Nahalal
Kefar Yehoshua
Kefar Barukh
Umm az Zinat
Abu Zureiq
Abu Shusha
Al Kafrin
Khubbeiza
Al Buteimat
Mushairifa
Zalafa
Musmus
Ein Ibrahim
Umm al Fahm
Kafr Qari
Rummana
Lajjun
Haz Zorea
ARAB BANIHA